

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

obor: Předškolní pedagogika

Diplomová práce

Bc. Jana Komárková

**Didaktický materiál k souboru znaků českého znakového
jazyka pro významná města a obce**

Ráda bych poděkovala všem, bez kterých by tato práce nikdy nevznikla. Velmi děkuji zejména Mgr. Vilmě Ottové za tvorbu digitálních učebních materiálů ke krajským městům České republiky, Vilmě Ottové ml. za pomoc s pracovními listy a prezentacemi. Mé poděkování rovněž patří Kateřině Kýbové za malování pexesa, Mgr. Lence Ulmanové a její mamince Jarmile Novákové za podnětné připomínky k mé práci. Další poděkování patří Bc. Daně Vaszily za pomoc s úpravou textu pro neslyšící.

Dále děkuji doc. PhDr. Evě Suralové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, za trpělivost i vstřícnost při poskytování cenných rad, které mi pomáhaly zpracovat vybrané téma.

Nakonec chci poděkovat svým rodičům za poskytnuté zázemí, svému manželovi a dětem za trpělivost, lásku a podporu v době mého studia.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené zdroje a literaturu.

.....

Podpis

OBSAH

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ	9
1.1 Klasifikace sluchových vad	9
1.2 Komunikace neslyšících	13
1.3 Komunikace s neslyšícími	20
2 VZDĚLÁVÁNÍ NESLYŠÍCÍCH	22
2.1 Legislativa	24
2.2 Vzdělávací metody	26
2.3 Český znakový jazyk	30
2.4 Znakovaná čeština	35
3 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	37
3.1 Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace	39
3.2 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět, Člověk a příroda	41
3.3 Školní problematika zpracování a přijímání informací	44
3.4 Metodika úpravy textu pro neslyšící čtenáře	46
3.5 Didaktické výukové materiály	48

PRAKTICKÁ ČÁST	49
4 DIDAKTICKÝ MATERIÁL K SOUBORU ZNAKŮ ČESKÉHO ZNAKOVÉHO JAZYKA PRO VÝZNAMNÁ MĚSTA A OBCE	50
4.1 Charakteristika výzkumu, stanovení cíle, metodologie	50
4.2 Charakteristika výzkumného souboru	51
4.3 Průběh výzkumu	56
4.4 Shrnutí, návrhy a opatření pro pedagogickou praxi	70
ZÁVĚR	73
RESUMÉ	74
SUMMARY	75
SEZNAM ZKRATEK	76
SEZNAM LITERATURY, ZDROJE	77
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	82
SEZNAM PŘÍLOH	83
PŘÍLOHY	
ANOTACE	

ÚVOD

Neslyšící často řeší problémy v porozumění běžně publikovaného textu. Údaje, které jsou v učebnicích, knihách, příručkách nebo na webových stránkách, pro ně nejsou srozumitelné a vnímají je jako sdělení v cizím jazyce. Pokud člověk neporozumí sdělení a nedostane odpovídající vysvětlení, ztrácí o ně zájem. Proto se ve své práci zaměřuji na zprostředkování informací o regionech České republiky takovým způsobem, aby byl informačním přínosem pro cílovou skupinu neslyšících, kterou tvoří žáci mladšího i staršího školního věku v základních školách.

Cílem diplomové práce je výběr, uspořádání a ověření didaktického materiálu k souboru znaků českého znakového jazyka pro významná města a obce České republiky. Jedná se o 200 názvů významných měst a obcí České republiky, které jsou doplněny grafickým a obrazovým záznamem - fotografiemi, vlajkami, znaky a zajímavostmi. Díky ilustraci a doplnění srozumitelných informací k novým znakům českého znakového jazyka, přispěje tento materiál neslyšícím žákům k získání a fixaci učiva z regionální tematiky v předmětech prvouky, vlastivědy a zeměpisu a také k rozvoji slovní zásoby v obou jazycích.

Diplomová práce je členěna na teoretickou i praktickou část a je rozdělena do čtyř kapitol.

První kapitola obsahuje základní terminologii sluchového postižení a věnuje se podrobné klasifikaci sluchových vad. Dále se zabývá vzájemnou komunikací neslyšících mezi sebou a kapitolu uzavírá přehled poznatků a doporučení pro komunikaci slyšících s neslyšícími.

Druhá kapitola je věnována vzdělávání neslyšících. Popisuje systém péče, legislativní zabezpečení vzdělávání jedinců se sluchovým postižením a specifikuje možnosti jejich edukace. Jednotlivé komunikační metody, jejich dělení a využití ve výchovně vzdělávacím procesu jsou dalším tématem druhé kapitoly, která je uzavřena porovnáním českého znakového jazyka a znakované češtiny.

Třetí kapitola pojednává o rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání se zaměřením na vzdělávací oblast Jazyk a jazykovou komunikaci. Specifikuje problematiku plnění kompetencí českého jazyka a literatury, porozumění čtení a rozvoj slovní zásoby u neslyšících žáků. Dalším tématem kapitoly je vzdělávací oblast Člověk a jeho svět a člověk a příroda.

Obě vzdělávací oblasti se věnují regionům České republiky, které jsou zároveň tématem praktické – čtvrté kapitoly, popisující výzkumné šetření při ověřování vytvořených didaktických materiálů. Šetření probíhalo v cílové skupině neslyšících žáků základní školy.

Práce je zpracována procedurou monografickou, jedná se o kvalitativní výzkumné šetření, v němž byly využity techniky analýzy dostupné odborné literatury, případových studií, sběru informací a experimentálního ověřování.

Seznam obrázků, tabulek a použité literatury doplňuje teoretickou i praktickou část diplomové práce, stejně jako přílohy, které zaznamenávají zpracovaný didaktický materiál. Ten je určen žákům i pedagogům základních škol pro žáky se sluchovým postižením do předmětů prvouky, vlastivědy i zeměpisu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ

Sluch je velmi důležitý smysl, umožňuje člověku orientaci v prostoru a jeho prostřednictvím se rozvíjí řeč a komunikace. Poruchy sluchu působí na vývoj řeči, psychiku a vývoj společenských vztahů, a tím velmi ovlivňují budoucí život člověka (Pulda, M., 1992).

Sluchové postižení je nadřazeným termínem, označující osoby neslyšící, Neslyšící, nedoslýchavé, ohluchlé, tzv. šelestáře, jedince trpící stařeckou nedoslýchavostí, osoby s kochleárním implantátem, hluchoslepé, ale i rodiče sluchově postižených dětí. Terminologie ve sluchovém postižení je často zavádějí a nepřesná díky tomuto nadřazenému označení, které tak často způsobuje škody ve výchově a vzdělávání jedinců s tímto postižením (Hrubý, J., 1999).

Medicínské nebo audiologické hledisko hodnotí každou poruchu funkce sluchového orgánu, která je sluchovým postižením. Kategorie sluchové ztráty rozlišuje z funkčního hlediska – podstatná je kvantita a kvalita sluchového vjemu.

Z hlediska pedagogického se problematika specifikuje vzhledem k narušení vztahů sluchově postiženého člověka s okolním prostředím a jeho možnostmi komunikačních kompetencí v závislosti na preferovaném komunikačním systému (Horáková R. in Pipeková, J., 2006).

Posledním hlediskem je hledisko kulturní, vycházející z faktu, že sluchově postižení uživatelé znakového jazyka chtějí být označováni za Neslyšící s velkým N, tj. za jazykovou a kulturní menšinu (Hrubý, J., 1999). Existencí znakového jazyka splňují základní atribut jazykové menšiny.

1.1 Klasifikace sluchových vad

Lidé se sluchovým postižením ztratili úplně nebo částečně schopnost vnímat zvuky a řeč. R. Horáková (in Pipeková, J., 2006) považuje kritéria dělení sluchových poruch za mnohočetná, z čehož vychází i množství klasifikace sluchových poruch. Sluchové poruchy lze dělit podle místa

nebo období vzniku postižení a podle míry postižení. Je-li postižení sluchu trvalé, nejedná se o poruchu ale o vadu sluchu (Škodová, E., Jedlička, I., 2003).

Místo postižení sluchu

Podle místa postižení dělíme sluchové poruchy na *periferní a centrální*. Nedoslýchavost a hluchotu řadíme mezi periferní sluchové poruchy. Příčinou bývá poškození v uchu zevním, středním, vnitřním nebo na sluchovém nervu, podle toho se dělí na kochleární a retrokochleární poruchu sluchu. Kochleární neboli nitroušní specifikuje I. Šlapák (1999) jako poruchu přeměny zvuku v elektrický signál ve vnitřním uchu. Retrokochleární poruchu sluchu způsobuje poškození VIII. hlavového nervu nebo sluchové dráhy v mozgovém kmeni.

Poruchu periferní dělíme dále na převodní, percepční a smíšenou. Převodní porucha sluchu vzniká poškozením zevního nebo středního ucha. Jedná se například o mazovou zátku ve zvukovodu, cizí těleso ve zvukovodu, zánět, destrukce středoušních kůstek a jiné (Jedlička, I., 2003).

Porucha percepční je nejčastěji se vyskytující poruchou (Lejska, M., 2003) a vzniká postižením vnitřního ucha nebo sluchového nervu. Je charakteristická poklesem sluchu v oblasti vysokých tónů, která se týká řeči. Percepční poruchu často doprovází ušní šelest – tinnitus (Potměšil, M., 2003). Smíšená porucha je kombinací převodní a percepční poruchy, kde je narušen jak převod zvukových vibrací, tak samotné sluchové vnímání (Hrubý, J., 1998).

Porucha centrální je lokalizována na sluchové dráze od kochleárních jader výše v prodloužené míše. Svým charakterem se liší od poruchy periferní, a neoznačuje se termínem nedoslýchavost. Jde například o akustickou agnozii, kdy jsou poškozeny primární centrální korové analyzátory v Heschlových závitech, které mají za následek neschopnost diferenciací kvality zvuků (Jedlička, I., 2003).

Období vzniku postižení sluchu

Sluchové vady můžeme rozlišit podle období vzniku poškození sluchu na *vrozené a získané*.

Vrozené vady sluchu mohou být geneticky podmíněné – způsobuje je hereditární zátěž v rodině. Také mohou být kongenitálně získané v prenatálním období vývoje plodu. Příčinou jsou nemoci matky v prvním trimestru těhotenství (např. spalničky, zarděnky) nebo rentgenové ozáření. V perinatálním období mohou být příčinou poškození sluchu např. protrahovaný porod, nízká porodní hmotnost, Rh inkompatibilita dítěte a matky, asfyxie dítěte během porodu, novorozenecká žloutenka, apod. (Lejska, M., 2003).

Získané poruchy rozdělujeme na prelingvální a postlingvální. Prelingvální sluchová porucha vzniká v době, kdy není ukončen základní vývoj řeči. M. Pulda (1992) omezuje tuto dobu do 3 let věku dítěte, R. Horáková (in Pipeková, J., 2006) určuje přesněji dobu, kdy ještě není řeč plně fixovaná do šestého roku života. Příčinami mohou být infekční choroby, úrazy hlavy apod. Postlingválně neslyšící jedinec ohluchne po ukončení základního vývoje řeči tj. po šestém roce věku nebo později v průběhu života. Zpravidla se jedná o následky vážných infekčních onemocnění, malformací nebo úrazů v oblasti hlavy a vnitřního ucha. Řadíme sem také stařeckou nedoslýchavost – presbyakuzii. Mluvená řeč je dostatečně fixovaná a řečový projev nezaniká. V důsledku sluchové poruchy dochází k artikulačním i prozodickým změnám zvukového projevu jedince a řečový projev často vyžaduje logopedickou intervenci ((Bulová, A. in Pipeková, J., 1998).

Stupeň postižení sluchu

Podle stupně postižení člení poruchy sluchu M. Potměšil (2003), na čtyř skupiny - *nedoslýchavost, zbytky sluchu, ohluchlost a hluchotu*.

Nedoslýchavost je částečná (vrozená nebo získaná) ztráta sluchu. Při nedoslýchavosti dochází zpravidla k opožděnému vývoji mluvené řeči. Nedoslýchavost se dělí na lehkou, střední, těžkou a velmi těžkou. Lehká nedoslýchavost nezpůsobuje nápadné obtíže při komunikaci, ty mohou nastat např. v hlučném prostředí nebo při šeptání. Střední nedoslýchavost se prakticky projeví v třímetrové a vyšší vzdálenosti komunikačních partnerů. Do vzdálenosti tří metrů osoba s touto poruchou sluchu slyší běžnou mluvenou řeč a rozumí ji. Těžká nedoslýchavost umožňuje slyšet

mluvenou řeč pouze na vzdálenost jeden metr od sluchového boltce, pro běžnou komunikaci je tato vzdálenost neefektivní. Při velmi těžké nedoslýchavosti vnímá postižený mluvenou řeč v těsné blízkosti sluchového orgánu, navíc ji vnímá velmi nepřesně a zkresleně.

Zbytky sluchu popisuje M. Potměšil (2003) jako neúplnou vrozenou či získanou ztrátu sluchu, která bývá spojena s narušenou komunikační schopností. *Ohluchlost* znamená těžkou nebo úplnou ztrátu sluchu, k níž dojde v době rozvoje řeči a průběhu života po dokončení rozvoje řeči, která u těchto jedinců zůstává zachována.

Hluchota označuje vrozenou nebo získanou ztrátu schopnosti vnímat zvuk, může úplná (totální) s naprostou ztrátou sluchu nebo praktická s malými zbytky sluchu.

Míra sluchové ztráty se měří audiogramem a vypočítá se z průměru hodnot na kmitočtech 500 Hz, 1000 Hz a 2000 Hz. Výsledná průměrná ztráta sluchu se udává v decibelech (dB). Podle sluchové ztráty dělí R. Horáková (in Pipeková, J., 2006) sluchové vady na:

- lehkou nedoslýchavost 26 – 40 dB,
- středně těžkou nedoslýchavost 41 – 55 dB,
- těžkou nedoslýchavost 56 – 70 dB,
- praktickou hluchotu 71 – 90 dB,
- a úplnou hluchotu více než 90 dB.

Světová zdravotnická organizace v Ženevě aktualizovala roku 1991 Mezinárodní klasifikaci sluchových poruch nebo vad z roku 1980 (Tabulka 1).

Stupeň sluchové poruchy či vady	Odpovídající audiometrická hodnota ISO (na lepším uchu)	Výkonnost	Doporučení
0 – žádná porucha či vada	0 – 25 dB	Žádné nebo velmi lehké sluchové problémy. Schopnost vnímat sluchem šeptání.	
1 – lehká porucha či vada	26 – 40 dB	Schopnost slyšet a opakovat slova pronesená normálním	Poradenství. Mohou být užitečná sluchadla.

		hlasem ze vzdálenosti 1 metru.	
2 – střední porucha či vada	41 – 60 dB	Schopnost slyšet a opakovat slova pronesená zesíleným hlasem ze vzdálenosti 1 metru.	Obvykle doporučena sluchadla.
3 – těžká porucha či vada	61 – 80 dB	Schopnost vnímat sluchem některá slova křičená v bezprostřední blízkosti lepšího ucha.	Sluchadla jsou potřebná. Pokud nejsou k dispozici, měl by následovat nácvik odezírání a komunikace prostřednictvím znakového jazyka.
4 – velmi těžká porucha či vada, zahrnující hluchotu	81 dB a více	Neschopnost vnímat sluchem velmi silný hlas a neschopnost křičenému rozumět.	Sluchadla pomohou porozumění slovům. Je vyžadována další rehabilitace. Odezírání a užívání znakového jazyka je nezbytné.

Tab. 1: Mezinárodní klasifikace sluchových poruch nebo vad dle WHO

(Hricová, L., 2010)

Sluchové postižení se objevuje také v kombinaci s jinými handicap, za nejzávažnější se považuje *hluchoslepota*, jež současně zasahuje zrak i sluch. Někteří lidé s tímto postižením jsou úplně nevidomí a úplně hluší, zatímco jiní mají oba smysly částečně zachované. Individuální a skupinovou systematickou péči lidem postiženým hluchoslepotou poskytuje například organizace LORM (Lorm, online).

1.2 Komunikace neslyšících

Komunikace

Komunikace (z lat. *communicatio*, spojování, sdělování, přenos a participace) je schopnost přijímat a vysílat informace, která je dána každé živé bytosti – tedy i člověku. Lidská komunikace je vrozený instinkt, jehož cílem je vzájemné dorozumívání, sdělování informací a především vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů (srov. Lejska, M. 2003, Klenková, J., 2006).

Většina mezilidských vztahů spočívá ve sdílení a dorozumívání se, při němž jedinec potřebuje dobře rozvinutou komunikační schopnost. Přestože může využívat různé způsoby a druhy komunikace, preferuje optický a akustický informační kanál (zrak a sluch). Zrakem vnímá prostor a sluchem vnímá přesně definované zvukové signály – slova a řeč. R. D. Freeman (1992) za komunikaci považuje libovolné chování, které se týká vysílání a přijímání informací mezi dvěma organismy. Jedním z nástrojů komunikace je řeč s mluvenými nebo psanými jazyky. Lidé spolu mluví, vzdělávají se, plánují, rozhodují – to vše pomocí slov a sluchu. Každé postižení akustického informačního kanálu narušuje mezilidskou komunikaci, snižuje její úroveň a může vést i k citové frustraci, k omezení edukace a socializace jedince.

Lidé se sluchovým postižením se ve svých komunikačních možnostech blíží k lidem, kteří se musí domlouvat cizím jazykem. Komunikace v mateřské řeči probíhá bezproblémově a pocitově bezpečně. Cizí jazyk, i když perfektně zvládnutý, vyžaduje určitou psychickou námahu mluvčího, jenž se musí soustředit, aby se vyrovnal rodilému komunikačnímu partnerovi (Lejska, M., 2003). Lidé se sluchovým postižením si s ohledem na výše popisované přirovnání volí způsob komunikace, v němž se cítí dobře.

Neslyšící

Neslyšícími jsou lidé se sluchovou ztrátou mezi 90 - 100%. Světová zdravotnická organizace definuje neslyšící jako osoby, které nejsou schopny s využitím kompenzačních prostředků vnímat sluchem zvuk. V České republice se jedná o 3 900 osob s praktickou hluchotou, 3700 osob trpí totální hluchotou (tj. asi 0,38 ‰ populace). Skupinu doplňuje 7 300 uživatelů znakového jazyka (Hrubý, J., 1999).

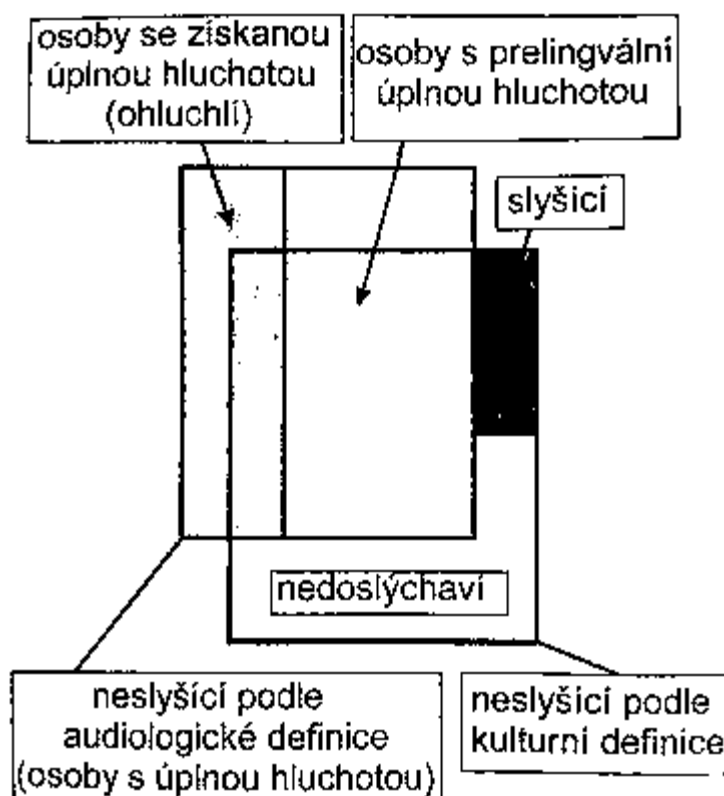
Zákon 155/1998 Sb. o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (novelizován změnou 384/2008 Sb.) definuje neslyšící osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž

rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem.

Termín „Neslyšící“ (s velkým N na začátku slova) se používá ve smyslu kulturní definice osob se sluchovým postižením.

J. Hrubý (1999, s. 48) uvádí, že „ Uživatelé znakového jazyka chtějí být označováni za Neslyšící (s velkým písmenem), protože se považují za jazykovou a kulturní menšinu. Jazykovou a kulturní menšinu z nich dělá existence znakového jazyka, podobné osudy a problémy, historie a často i společní vnější nepřátelé. Neslyšící jsou navíc jednou z nejsoudržnějších menšin vůbec, protože ji stmeluje velmi snadná vzájemná komunikace a naopak velmi nesnadná komunikace a tisíce každodenních nedorozumění s vnějším světem.“

Neslyšící s velkým N vnímají svoji sounáležitost se společenstvím spíše etnicky (jazykově i kulturně), proto zde nalezneme jedince neslyšící, nedoslýchavé, ohluchlé, slyšící, kteří užívají znakový jazyk, včetně slyšících dětí, které vychovali neslyšící rodiče (obrázek 1).

Obr. 1: Porovnání audiologické a kulturní definice hluchoty

(Hrubý, J., 1999, s. 48)

Komunikační systémy a formy

Komunikační formy osob se sluchovým postižením jsou založené na slovní nebo neslovní podstatě. Mluvenou hláskovou řeč, odezírání, psaný projev a vizuálně pohybové prostředky založené na slovním základě (pomocné artikulační znaky, prstová abeceda, znakované národní jazyky, náznakový systém a chirografické systémy) řadíme do komunikačních forem **slovní podstaty**.

Mluvená hlásková řeč se rozvíjí od narození jedince regulací mluvidel pomocí zpětné sluchové kontroly. Při včasné diagnostice lehké sluchové ztráty je možné za použití sluchadla a vhodné logopedické intervence mluvenou řeč rozvíjet. V případě neslyšícího dítěte je sluchová kontrola nerealizovatelná, ovšem zpětná vazba probíhá prostřednictvím hmatové a zrakové funkce (Krahulcová B., 2003).

Odezírání je vrozená schopnost – určitá kombinace vloh, kterou je možné rozvíjet a kultivovat soustředěným tréninkem.

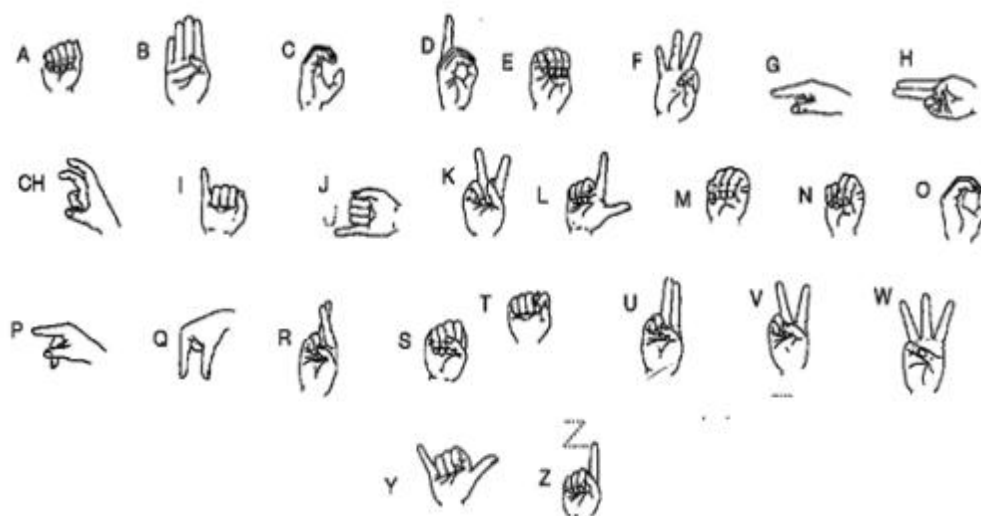
J. Hrubý (1999, s. 74) je popisuje jako „odhadování vyslovovaných slov z pohybu mluvidel – rtů, zubů, jazyka, lícních svalů. Již z principu není možné odezírat vše. Kinémů pro všechny hlásky bylo popsáno pouze 11. Samohlásky lze odezírat poměrně dobře. Dvojice znělých a neznělých hlásek se artikulují stejně a hlásky se dají rozpoznat pouze podle toho, zda současně kmitají hlasivky. To neslyšící (pokud se nedotýká rukou krku mluvčího) prostě poznat nemůže. Odezírat také nelze intonaci. Z téhož důvodu „orální“ neslyšící vůbec nerozumějí např. ironii. Obvykle se uvádí, že odezřít lze v nejlepším asi 30 % fonematické informace řeči.“ Tato schopnost umožňuje neslyšícím vnímat orální mluvu zrakem a chápat ji podle pohybů úst, mimiky tváře, výrazu očí, gestikulace rukou i celého těla. Odezírání pomáhá např. nedoslýchavým – mohou si domyslet slova, jimž špatně rozuměli (Strnadová, V., 2008).

Psaný projev řeči využívají neslyšící pro vzájemnou komunikaci v případě, že mu rozumí a ovládají jej – mají tedy dovednost vyjadřovat své myšlenky písemně a chápou stejným způsobem psané sdělení. Psaná podoba jazyka plní v různém věkovém období odlišné funkce. V předškolním období při globálním čtení napomáhá k osvojení psané

podoby jazyka. V pokračující edukaci je součástí analyticko-syntetické metody čtení a psaní. Později slouží k celoživotnímu vzdělávání, někdy také řeší možnost vizualizace jazyka (Sobotková, A. in Vítková, M., 2004)

Vizuálně pohybové prostředky jsou dorozumívací způsoby sloužící k vyjádření slov pomocí pohybu, vnímání se uskutečňuje pomocí zraku. Pomocné artikulační znaky (PAZ) vyjadřují manuálně jednotlivé fonémy. Každé vyslovené hlásce odpovídá artikulační znak – určuje správnou polohu mluvidel (jazyka, tvaru úst), specifikuje výdechový proud (pocit tepla, chladu, nárazu, měkkého hlasového začátku) a chvění mluvidel při tvoření znělých hlásek. Systém PAZ není jednotný, existují specifické odchylky, které vytváří jednotlivé školy (Krahulcová, B., 2003).

Prstová abeceda neboli daktylotika využívá ustáleného postavení a pohybu prstů i dlaně jedné ruky (nebo prstů a obou dlaní) pro vyjádření písmena. Existují dvě formy - jednoruční prstovou abeceda (obrázek 2) užívá většina škol pro sluchově postižené při vyvozování hlásek, při výuce čtení a vizuální fixaci českého jazyka. Druhou formu - dvouruční prstové abecedy (obrázek 3) preferují spíše dospělí neslyšící při komunikaci ve znakovém jazyce, k vyhláskování těžko srozumitelných, neznámých, nových slov, vlastních jmen a cizích slov – prostě tam, kde prozatím chybí odpovídající. Prstovou abecedu můžeme považovat za integrální součást znakového jazyka (Hrubý, J., 1999).

Obr. 2: Jednoruční prstová abeceda (Lorm, online)

Obr. 3: Česká dvouruční prstová abeceda (Kochlear, online)

Znakované národní jazyky jsou nevokální, jejich vnímání se realizuje zrakem a nosičem informace je znak, jenž je založený na tvaru, pozici a pohybu. A. Sobotková (in Vítková, M., 2004) uvádí, že téměř doslovně překládají mluvené jazyky a tvoří jakýsi mezistupeň mezi znakovým jazykem a mluveným jazykem, Charakterizuje je redukce gramatiky mluvených jazyků spolu s užitím daktylní abecedy a výrazné artikulace. Znakované národní jazyky jsou cizí pro oba komunikující partnery.

Komunikační formy neslovní podstaty zahrnují mimiku, gestikulaci, dramtizaci, pantomimiku a národní znakové jazyky.

Mimika a gestikulace jsou neverbální komunikační formou, která je vlastní i slyšícím jedincům. Pomáhají při dorozumívání neslyšících s nejbližšími

(např. se slyšícími lidmi), kdy si vytváří vlastní hovorovou řeč (Sobotková, A. in Vítková, M., 2004).

Pantomimika a dramatizace mají společné výrazné stylizované pohyby celého těla, sledující určitý komunikační záměr beze slov. Pantomimika je určována celkovým obrazem fyzického postoje, držením těla i jeho pohybem spolu s mimikou a gesty. Dramatizace převádí potřebný komunikační záměr do podoby hrané scény, která symbolicky vyjádří emoce, stavy, případně situace v životě člověka tak, aby byly čitelné a srozumitelné účastníkům komunikace.

Národní znakový jazyk je dorozumívacím systémem neslyšících, každá země má vlastní národní znakový jazyk, který neslyšící běžně používají, obzvláště tehdy, když nejsou přítomní slyšící. Nejlépe ho ovládají neslyšící z druhé generace, tj. neslyšící děti neslyšících rodičů (Hrubý, J., 1999).

Mezi komunikační systémy neslovní podstaty patří *protetické pomůcky* (Sobotková, A. in Vítková, M., 2004).

Komunikační systémy osob se sluchovým postižením rozděluje R. Horáková (in Pipeková, J., 2010) na **audioorální a vizuálněmotorické**. Audioorální systém zahrnuje mluvené jazyky majoritní slyšící společnosti a vizuálněmotorický systém zastupuje znakový jazyk, znakovanou češtinu a prstovou abecedu.

Znakovaná čeština je uměle vytvořený systém, odvozený z mluveného národního jazyka dané země. Využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka.

Kvalitní komunikaci v procesu mezilidských vztahů podmiňuje stejný komunikační systém. R. D. Freeman (1992, s. 29) uvádí, že „největším problémem neslyšících dětí není ztráta sluchu, ale potíže s vytvořením adekvátního komunikačního systému“. Každý neslyšící je svými komunikačními potřebami jedinečný a má právo si zvolit takový komunikační systém, který mu vyhovuje (více v kapitole 2).

1.3 Komunikace s neslyšícími

Každý používá svůj vlastní jedinečný způsob komunikace, bez ohledu na přítomnost či nepřítomnost postižení. Slyšící jedinci si zpravidla nepřipouští při kontaktu a očekávané komunikaci s ostatními lidmi žádný problém. Na rozdíl od neslyšících, kteří se s problémy běžně potýkají. Osoby se sluchovým postižením naráží na smyslovou komunikační bariéru, postrádají sluchový kanál pro mluvenou řeč. Při vzájemném dorozumívání dochází tedy ke kontaktu dvou rozdílných jazykových systémů – audioorálního a vizuálně motorického. Dorozumívání se slyšícím okolím patří k největším problémům jedinců s vadou sluchu. Při kontaktu se slyšícími jsou odkázáni na odezírání ze rtů a vizuální příjem informací (Souralová, E., 2003). Neslyšící a lidé s těžkou sluchovou poruchou využívají běžné komunikační prostředky odlišným způsobem nebo používají jiné prostředky a způsoby dorozumění, které lépe vyhovují jejich potřebám a možnostem.

Nedoslýchavý člověk zpravidla dobře rozumí mluvené řeči, což se zhoršuje v situaci, kdy nevidí mluvícímu do obličeje, na ústa mluvícího nedopadá světlo, nedoslýchavý je oslněn nebo je naopak šero. Pokud hovořící artikuluje příliš rychle, nezřetelně, setřele, tiše, jednotvárně – zhoršuje tak podmínky pro celkové porozumění. V hlučném prostředí a skupinové komunikační situaci, kdy se rychle střídají mluvčí nebo dokonce hovoří současně, je komunikace pro nedoslýchavého dokonce nepřehledná až nemožná. Při dorozumívání je vhodné volit jednoznačná a gramaticky transparentní slovní spojení a vyhýbat se zavádějícím a matoucím situacím (komplikovaná souvětí, metafory, obrazná rčení, nespisovná slova, krajová označení, slang, ironie). Verbální i neverbální komunikace by měla být v souladu.

Lidé, kteří **ohluchli** v pozdějším věku, upřednostňují při dorozumívání mluvenou řeč. Zpočátku, než se naučí odezírat, komunikují pomocí psaní a čtení. Ohluchlí lidé sice používají mluvenou řeč, ale bez sluchové kontroly hovoří příliš tiše nebo naopak hlasitě (Souralová, E., online).

Neslyšící, co se týká volby komunikačního systému, preferují znakový jazyk, znakovanou češtinu a prstovou abecedu. Znakovaná čeština je prostředkem k výuce češtiny u neslyšících dětí a také se k ní přiklánějí tlumočníci při formálních příležitostech. Neslyšící jsou v běžném kontaktu odkázáni na odezírání mluvené řeči (Strnadová, V., 2008), nebo na čtení psaného textu. Obojí je nesmírně náročné a vyčerpávající. Při plánované a důležité komunikaci se slyšícími, kteří znakový jazyk neovládají, využívají služeb tlumočnicka (více v kapitole 2.1).

Pravidla pro komunikaci s uživateli znakového jazyka

Jak tedy vést smysluplnou a efektivní komunikaci s konkrétním Neslyšícím? Naše komunikace musí odpovídat jeho úrovni porozumění, komunikační formě a způsobu vyjadřování. J. Slowík (2010) hovoří o efektivitě komunikace za předpokladu respektování individuální formy komunikace, rychlosti a dalších osobních preferencí komunikačního protějšku.

Pravidla pro komunikaci slyšících s Neslyšícími v případě, že neovládají český znakový jazyk a nemají k dispozici tlumočnicka, uvádí P. Vysuček (2009):

- Čeština je pro Neslyšící cizí jazyk,
- nehovořte příliš rychle,
- nezakrývejte si tvář,
- nekřičte,
- neotáčejte se zády, když hovoříte,
- ať je vám pěkně vidět na rty,
- upozorněte, než začnete mluvit
- při upozorňování neklepejte Neslyšícímu na hlavu a záda, ale jen na ramena a horní část paže.
- pokud Vám Neslyšící nebude rozumět, neutečte, vezměte si papír a napište mu to.

2 VZDĚLÁVÁNÍ NESLYŠÍCÍCH

Systematická edukace neslyšících má dlouholetou **tradici**, jež je doprovázena stejně dlouhým sporem o jejím převažujícím vzdělávacím prostředku, tj. slovní nebo posunkové řeči. První veřejnou školu (tehdy pro hluchoněmé) založil v roce 1771 abbé Michel de l'Épée v Paříži. V roce 1778 v Lipsku byla založena Samuelem Heinickem druhá škola. Francouz de l'Épée využíval při vzdělávání především znakový jazyk naproti tomu Heinicke stavěl svou vzdělávací metodu na mluvené řeči.

Spor byl vyřešen **Milánským kongresem** neslyšících učitelů v roce 1880 preferencí mluvené řeči - tzv. orální metody vzdělávání, která se používala až do 60. let 20. století téměř v celé Evropě. Historii vzdělávání „osob hluchoněmých“ podrobně popisuje J. Hrubý (1999). I. Čeňková (2008) přirovnává období po Milánském kongresu k době „temna“ a uvádí, že „obrození“ přišlo až roce 1988. Tehdy Evropský parlament vyzval členské země k **uznání rovnocennosti národních znakových jazyků neslyšících** s jazyky mluvenými. Český parlament přijal zákon o znakové řeči v roce 1998, čímž získal neslyšící jedinec právo na vzdělání prostřednictvím znakového jazyka.

Počátek možného vzdělávání neslyšícího jedince nastává brzy po zjištění a diagnostice sluchového postižení, které, jak uvádí kapitola 1.1, může nastat v různých obdobích života. Základem vzdělávání je příjem informací, který zásadně ovlivní volba vhodného vzdělávacího systému. Neslyšící jedinec musí informacím rozumět, musí být schopen tyto informace zpracovat a interpretovat je. Rozlišujeme tři základní druhy vzdělávacích systémů - orální, totální a bilingvální (více v kapitole 2.3).

Vzdělávání je podle školského zákona (více v kapitole 2.1) založeno mimo jiné na zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce a zásadách rovného přístupu bez jakékoli diskriminace. Výchovu a vzdělávání sluchově postižených žáků zajišťují školy pro sluchově

postižené – jedná se o mateřské, základní a střední školy.

Mateřská škola pro sluchově postižené zajišťuje speciálně pedagogickou péči 3 – 6 letým dětem. Nevýhodou je malá dostupnost specializovaných předškolních zařízení, protože se zpravidla nacházejí ve větších městech při základních a středních školách stejného typu. Dojíždění je pro rodinu a dítě náročné, rodiče často volí internátní pobyt, což zase neprospívá citovým vazbám (Horáková, R. 2004). Docházka do mateřské školy je pro sluchově postižené dítě velmi důležitá, alespoň poslední rok před nástupem do základní školy.

Základní školy pro sluchově postižené mají navíc proti běžným školám přípravnou třídu, kde se formou her rozvíjí a upevňují dovednosti získané v mateřské škole. Školní docházka je tedy desetiletá a každá škola si volí svůj vzdělávací systém (více v kapitole 2.2).

Česká republika má 13 základních škol pro sluchově postižené, k nimž jsou zřizovány souběžně školy mateřské, střední (většinou) a školy umožňují zároveň internátní ubytování. Mateřských škol je celkem 16 a středních škol 11 (grantadvisor, online).

Síť **středních škol pro žáky se sluchovým postižením** tvoří praktické školy, odborná učiliště a střední odborná učiliště, která nabízejí různorodé možnosti profesního zaměření. Například ve Valašském Meziříčí lze studovat obor elektrikář, zahradník, mechanik-elektrotechnik a informační technologii (<http://www.val-mez.cz/>). Praha umožňuje střední vzdělávání v učňovských oborech cukrář, krejčí, čalouník, malíř a lakýrník, kuchař – číšník, strojní mechanik a pekař. Tato střední odborná škola pro sluchově postižení nabízí také tříleté nástavbové studium v oborech podnikání a gastronomii a čtyřletý studijní obor hotelnictví (<http://www.skolaholeckova.cz/>).

Studenti se sluchovým postižením mají v současné době možnost získat maturitní vzdělání např. na gymnáziu, střední zdravotnické škole, střední průmyslové škole oděvní, střední pedagogické škole a střední průmyslové škole elektrotechnické a pokračovat dále na vyšších

odborných školách. Je také možné využít vzdělávání formou integrace v rámci běžné střední školy.

Stále větší zájem projevují studenti se sluchovým postižením o **studium vysokoškolských oborů**. Nabídka speciálních studijních oborů pro sluchově postižené obsahuje například dva bakalářské i magisterské obory - Výchovnou dramaturgii neslyšících na JAMU v Brně a Češtinu v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě UK v Praze. Výuka probíhá orální formou, je tlumočena do znakového jazyka a souběžně je zaznamenávána přítomným zapisovatelem.

Jiné studijní obory jsou zájemcům se sluchovým postižením přístupné formou integrace s využitím služeb vysokoškolských center, která poskytují pomoc při zvládnutí učiva všem studentům se speciálními vzdělávacími potřebami (<http://teiresias.muni.cz>). Vzdělávání studentů se sluchovým postižením umožňují také nadační fondy a projekty (<http://pyramida-moodle.osu.cz> , <http://www.vdv.cz>).

2.1 Legislativa

První službou, s níž se setkávají rodiče neslyšících dětí, je středisko rané péče. **Zákon č. 108/2006 Sb.**, o sociálních službách, §54, definuje ranou péči jako terénní, popřípadě ambulantní službu poskytovanou dítěti ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivé sociální situace. Služba je zaměřena na podporu rodiny a vývoj dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby. Ranou péči můžeme chápat jako komplex služeb orientovaný na celou rodinu (Ludíková, L., 2003).

Střediska rané péče Tamtam v Olomouci a v Praze poskytují výše uvedený komplex služeb poskytovaný rodinám dětí se sluchovým nebo kombinovaným postižením. Tamtam je občanským sdružením Federace rodičů a přátel sluchově postižených, jeho terénní služby jsou poskytovány bezplatně formou pravidelných konzultací v klientských rodinách (<http://www.frpsp.cz>).

Vzdělávání neslyšících v České republice ovlivňuje zásadním způsobem **Zákon č. 155/1998 Sb.**, o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob, ve znění pozdějších předpisů (zákona č. 384/2008 Sb. a zákona č. 423/2008 Sb. Uvedený zákon zaručuje právo neslyšící osoby a osoby s hluchoslepotou na používání vybraných komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, na vzdělávání a výuku s využitím komunikačních systémů, které si sami zvolí.

Děti se sluchovým postižením mají v České republice možnost výběru řady škol a školských zařízení s odbornou péčí. Předškolní, základní, střední, vyšší a jiné vzdělávání upravuje tzv. školský zákon **561/2004 Sb.**, konkrétně §16, který představuje legislativní rámec pro vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, jimiž jsou mimo jiné i jedinci se sluchovým postižením. Mají tedy zaručen rovný přístup ke vzdělávání, čemuž odpovídá nejvyšší míra podpůrných opatření.

„Edukace žáků se sluchovým postižením probíhá ve školách pro žáky se sluchovým postižením a na běžných základních školách za předpokladu, že pro jejich vzdělávání jsou vytvořeny nezbytné podmínky, které musí odpovídat stupni a druhu jejich postižení“ (Bartoňová, M., Vítková, M., (2007, s. 108).

Školy pro sluchově postižené mají nižší počet žáků ve třídě - nejméně 6 a nejvíce 14 s přihlédnutím k věku a speciálním vzdělávacím potřebám žáků. V případě žáků s těžkým zdravotním postižením může být ve třídě nejméně 4 a nejvíce 6 žáků. Podle vyhlášky 73/2005 Sb. mají sluchově postižení žáci nárok na speciální metody, postupy, formy a prostředky vzdělávání, kompenzační, rehabilitační a učební pomůcky (např. sluchadla, individuální zesilovače, kolektivní zesilovače FM systémy), speciální učebnice a didaktické materiály. Škola má povinnost zařadit předměty speciálně pedagogické péče, např. znakový jazyk logopedickou péčí, řečovou výchovu.

Vzdělávání neslyšících vyžaduje funkční systém pedagogicko-psychologického poradenství a podpory, který poskytují speciálně pedagogická centra (SPC), soukromá poradenská zařízení a nestátní

neziskové organizace. SPC jsou zřizována při základních školách pro sluchově postižené a jejich činnost upravuje vyhláška č.116/2011 Sb. **kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb.**, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Úkolem SPC je depistáž sluchově postižených dětí, sociální poradenství spolu s rehabilitací pro rodiny spolu s výchovně vzdělávací péčí sluchově postiženým dětem v raném věku. SPC volí svému klientovu na základě audiologické a speciálně pedagogické diagnostiky rehabilitační metodu, která je nejvhodnější pro rozvoj jeho komunikačních schopností. Žákům, kteří jsou integrováni do základní školy běžného typu, SPC zabezpečuje pomoc a podporu poskytováním konzultací, metodické a odborné literatury, včetně didaktických pomůcek pedagogům dané školy. SPC se také podílí na obsahu, schvalování i kontrole realizace individuálních vzdělávacích plánů, které škola pro integrované žáky zpracovává. Typ, rozsah, doba vzniku a zvolený komunikační systém jedince se sluchovým postižením ovlivňuje jeho zařazení do vzdělávacího systému (Krahulcová, B., 2003).

Vyhláška č. 73/2005 Sb. ve znění vyhlášky č. 147/2011 Sb. také umožňuje vzdělávání žáka se zdravotním postižením formou individuální nebo skupinové integrace v běžné škole, při níž je důležitá spolupráce se SPC. Jde tedy o zařazení dítěte se sluchovým postižením do mateřské školy nebo základní školy běžného typu v místě bydliště. Integrace je podmíněna splněním náročných podmínek ze strany rodičů, dítěte i mateřské nebo základní školy.

2.2 Vzdělávací metody

Setkáváme se třemi základními komunikačními přístupy při vzdělávání neslyšících - *s orální metodou, totální komunikací a s bilingválním přístupem* ve vzdělávání, které se v praxi různě kombinují a prolínají. Mateřské, základní a střední školy pro sluchově postižené používají orální i bilingvální přístup ke vzdělávání, nejvíce škol využívá ve vzdělávacím procesu komunikaci totální.

Orální metoda (též monolingvální) chce neslyšícímu dítěti umožnit slovní komunikaci s jeho rodinou – orientuje se především na rozvoj mluvené řeči, jež je dokonce považován za mnohem důležitější než vzdělání (Hrubý, J., 1999). Cílem monolingvální metody je zvládnutí mluvené řeči v orální i grafické podobě.

Orální metodu dále dělí M. Komorná (2008) na unisenzorickou (čistě orální) a multisenzorickou. *Unisenzorický*, nebo-li auditivně verbální, přístup vychází z mylného předpokladu, že každé neslyšící dítě má zachovány zbytky sluchu, které lze rozvíjet soustavným tréninkem. Zakazuje odezírání, protože zrakové podněty odvádějí pozornost od sluchových, čímž negativně ovlivňují rozvoj sluchu (Hrubý, J., 1999). *Multisenzorický* (též aurálně orální) přístup založený na využití sluchu a mluvení odezírání naopak připouští, stejně tak využívá čtení, psaní a některé manuální komponenty – např. prstovou abecedu.

Čistá (též ryzí) orální metoda byla zpočátku multisenzorická a zaměřovala se budování mluvené řeči s nácvikem odezírání a naprosto zakazovala posunky, prstovou abecedu, čtení i psaní, které byly považovány za kombinované metody a tvrdě odsuzovány (Hrubý, J., 1999). Ovládnutí orální komunikace však není dostupné každému neslyšícímu dítěti a často je podmíněno vytrvalým a intenzivním tréninkem, které nepřináší uspokojivé výsledky. Orální metoda vyhovuje především dětem nedoslýchavým, nebo ohluchlým (Hrubý, J., 1999).

Školy s orálním přístupem navštěvují nedoslýchaví i neslyšící žáci, kteří nemají přístup ke vzdělávání v českém znakovém jazyce. Pomocí speciálních hmatových vjemů a pohybů očí se učí vyvozovat hlásky, vyslovovat jednotlivá slova i věty. Seznamují se s jazykem prostřednictvím odezírání, čtení i psaní (Komorná, M., 2008).

Zakladatelem filosofie **totální komunikace** byl v 70. letech 20. století dr. Roy Holcomb z Kalifornie a dr. David Denton z Marylandu. Totální komunikace vychází z Piagetem prokázaného faktu, že myšlení nezávisí na schopnosti mluvit. Pro dítě je důležité získávat do věku šesti let dostatek podnětů k osvojení jakékoliv (i znakového) jazyka, nebo se trvale naruší schopnost chápání syntaxu a dítě se nenaučí umět dobře číst.

Osvojování jazyka nesmí provázet dril, ale naopak respekt k hravé osobnosti dítěte, protože dítě potřebuje ke svému vývoji především šťastné dětství (Hrubý, J., 1999).

Totální komunikace představuje filosofii přístupu k žákům se sluchovým postižením. Komplexní komunikační systém totální komunikace sdružuje podle B. Krahulcové (2003) akustické, vizuální, slovní, neslovní, manuální, aj. komunikační formy, vedoucí k dosažení účinného a obousměrného dorozumívání se sluchově postiženými i mezi nimi navzájem (obrázek 4).

Cílem totální komunikace je právo dítěte vyjadřovat se přirozeným způsobem, rozvíjejícím jeho jazykové kompetence. Respekt dvou základních komunikačních potřeb – umění naslouchat a potřeba být vyslyšen je v totální komunikaci samozřejmým požadavkem. V praxi školní třídy to znamená zavedení společného jazyka, založeného na znakové i mluvené řeči. Každý neslyšící žák má právo na úplné a dokonalé porozumění během výuky, spolu s individuálním přístupem a maximální snahou učitele s ohledem na plnění jeho aktuálních komunikačních potřeb (Potměšil, M., 1999).

Obr. 4: Struktura totální komunikace (Potměšil, M., 2000, s. 18)

Totální komunikace se ve školách pro sluchově postižené v České republice stává nejfrekventovanější výchovně - vzdělávací metodou (Langer, J. 2006).

Bilingvální metoda vychází z bilingvismu - schopnosti ovládat dva jazyky (mateřský a cizí) na úrovni porozumění, mluvení, psaní a čtení. Průkopníkem bilingválního přístupu ve vzdělávání „hluchoněmých“ byl Čech, ředitel Pražského ústavu pro hluchoněmé Václav Frost (1814 - 1865), který používal znakový jazyk při vyučování náboženství a v jiných zase vyučoval artikulaci, čtení a psaní, vědom si toho, že neslyšící bude potřebovat obojí, protože žijí ve světě neslyšících i slyšících (Hrubý, J., 1999).

A. Hudáková (2001) hovoří o přirozeném a umělém bilingvismu. Přirozený bilingvismus reprezentuje například dítě, jež se s matkou domlouvá česky a s otcem anglicky. Umělý bilingvismus představuje české dítě v anglické škole. Bilingvismus lze rozdělit také na simultánní, který je charakteristický užitím dvou jazyků ve stejný čas a sekvenční, kdy k osvojení a zvládnutí jazyků dochází postupně – nejprve jeden a později druhý.

System bilingvální komunikace definuje přenos informací mezi dvěma jazykovými kódy pro těžce sluchově postižené a slyšící. Jde o znakový jazyk neslyšících a majoritní národní jazyk, přičemž se jazyky neužívají simultánně (Krahulcová, B., 2003). Znalost českého znakového jazyka není překážkou, aby se jedinec učil českému mluvenému jazyku a naopak, ovšem obojí by mělo probíhat odděleně.

Bilingvální přístup ke vzdělávání předpokládá také **bikulturní výchovu**, vedoucí k rozvoji jedince, jenž bude v dospělosti žít mezi slyšícími i Neslyšícími (Bradáčová 2001). Kultura Neslyšících je velmi specifická, její osvojení a sdílení života komunity je velmi důležitým faktorem vývoje dítěte.

Většina předmětů se vyučuje v národním znakovém jazyce, při jehož realizaci nelze současně používat mluvenou řeč. Ve školách se systémem bilingválního vzdělávání pracují slyšící i neslyšící pedagogové.

Neslyšící pedagog se stává vzorem pro používání znakového jazyka, protože jde zpravidla o jeho mateřský jazyk. Žáci sledují často spolupráci slyšícího i neslyšícího pedagoga, což ovlivňuje výrazně jejich budoucí ochotu spolupráce se slyšícími lidmi. Vyučování prostřednictvím znakového jazyka je efektivnější, než výklad provedený slyšícím pedagogem (Komorná, M., 2008).

Charakteristické znaky bilingválního vzdělávacího programu tvoří dodržování nedirektivní metody v edukaci znakového i národního jazyka, preference znakového jazyka v raném věku a podpora psaného národního jazyka. Neslyšící pedagog vyučující znakový jazyk má rozhodující úlohu pro rozvoj jazyka a myšlení. Slyšící pedagog vyučující mluveným národním jazykem, který klade důraz na jeho psanou podobu plní ve vzdělávacím procesu neslyšícího žáka funkci socializační a integrační (Krahulcová, B., 2003).

V roce 2006 provedl J. Langer **výzkum** o preferenci systému komunikace při vzdělávání na všech mateřských, základních i středních školách pro sluchově postižené. V České republice se 33,3 % škol hlásí k orálnímu systému komunikace, 77,8 % používá systém totální komunikace, 16,7 % škol se hlásí k bilingválnímu přístupu a 11,1 % používá totální komunikaci s přechodem k bilingvistu. Některé školy uvádějí kombinaci více systémů (Langer, J., 2006).

2.3 Český znakový jazyk

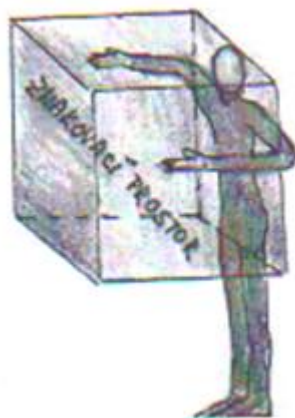
Rovnocennost znakového jazyka s jazyky mluvenými prokázal v roce 1960 americký jazykovědec William Stokoe doložením jeho dvojího členění a arbitrárnosti. Následoval další výzkum, který potvrdil, že znakový jazyk je přirozený - strukturně i funkčně srovnatelný s mluveným jazykem. Základními rysy přirozeného jazyka jsou systémovost, znakovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historičnost (Slánská Bimová, P., Okrouhlíková, L., 2008). *Systémovost* zahrnuje jazyková pravidla, tj.

soubor jednotek a jejich vzájemných vztahů. Systém jazyka disponuje třemi základními vlastnostmi:

- Hierarchičnost je uspořádání řádu nižších jednotek do řádu vyšších. Nejmenší jednotkou jazyk je morfém, jenž se skládá fonémů. Spojením morfémů vznikají lexémy, které se skládají do vět, tvořících text.
- Anizotropie (nesourodost) vyjadřuje základní odlišnost jednotek, bez níž by lidský mozek nedokázal rozlišit a vnímat žádný systém.
- Lineárností rozumíme vytváření závazného pořadí řetězce fonémů, které nelze volně zaměňovat, aniž by došlo ke změně významu.

Znakovost je forma jednotek, kterými je jazykový systém charakterizován. Znak zastupuje určitý význam na základě společné komunikační zkušenosti účastníků. *Dvojití členění* specifikuje v souvislém jazykovém projevu jednotky nesoucí význam (tj. slova/znaky/morfémy) a fonémy, které už význam nenesou, ale pomohou jej rozlišit. *Produktivností* chápeme existenci určitého omezeného souboru prostředků a počtu pravidel, která můžeme kombinovat a vytvářet tak nová spojení. *Svébytnost* umožňuje vystihnout a vyjádřit minulost, budoucnost, podmínku, včetně imaginárních reálií. *Historičnost* zahrnuje přirozenost časově podmíněné změny vývoje jazyka.

Od mluveného jazyka se znakový jazyk liší způsobem své existence včetně jeho realizace v trojrozměrném prostoru. „Mluvený jazyk se *mluví a slyší*, znakový jazyk se *vidí a ukazuje*. Jinými slovy: na rozdíl od mluveného jazyka, který využívá kanálu audio-orálního, se komunikace neslyšících odehrává primárně v kanálu vizuálně-motorickém“ (Macurová, A., 2008, s. 11). Základní jednotkou znakového jazyka je znak, který většinou (neplatí vždy) odpovídá jednomu slovu nebo pojmu v mluveném jazyce. Znak určují dvě složky (nosiče) - nemanuální a manuální. Nemanuální složka je zastoupena mimikou, pohyby hlavou, jejími pozicemi a postavením horní části trupu. Manuální složka je charakterizována pohyby a pozice rukou. Znaky se realizují ve znakovacím prostoru (obrázek 5), který je zhruba vymezen upaženými lokty, temenem a linií boků (Vitásková, K. Ludíková, L. Suralová, E., 2003)

Obr. 5: Znakovací prostor (Slánská Bímová, P., Okrouhliková, L., 2008, s. 50).

Simultánnost, manuální a nemanuální nosič významů, využití trojrozměrného prostoru ke gramatickým účelům a využívání ikoničnosti jsou základem odlišnosti struktury znakového jazyka od jazyka mluveného. Znakový jazyk má své specifické vlastnosti:

- Znakový jazyk charakterizuje lidskou schopnost myslet a komunikovat i jinak než mluvenou řečí. Jazyk existuje v mysli nezávisle na vnější podobě, která se produkuje mluvením nebo znakováním.
- Znakový jazyk dokáže předávat konkrétní i abstraktní významy.
- Znakový jazyk disponuje bohatou vnitřní strukturou a gramatikou – není „primitivní“ nebo „nedostatečný“.
- Osvojování znakového jazyka je obdobné jako u jazyka mluveného. Neslyšící děti, vyrůstající od narození v prostředí, kde se komunikuje znakovým jazykem, si jej osvojují stejně, jako slyšící děti jazyk mluvený.
- Znakový jazyk podléhá proměně a vývoji v čase. V každém znakovém jazyce existují regionální, věkové, genderové, sociální, aj. odchylky
- Znalost znakového jazyka pomáhá při učení se většinovému jazyku v psané podobě.
- Komunikace znakovým jazykem vyžaduje jiné podmínky než komunikace mluveným jazykem. Nelze se ve tmě, přes překážku, mimo vizuální dohled a při této komunikaci nelze provádět další činnosti (Macurová, A., 2008).

- Znakovým jazykem se dá dorozumět pod vodou, přes sklo i při obrovském hluku

Český znakový jazyk se vyvíjel pomalu, ještě před rokem 1989 byl považován za nenormální, protože jej používali „postižení“, kteří byli „nenormální“ už jen svým označením. Výzkum českého znakového jazyka byl zahájen v roce 1993 v Berouně v Institutu pro neslyšící, druhým významným rokem se stal rok 1998, kdy byl otevřen na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze studijní obor Čeština v komunikaci neslyšících, především díky Aleně Macurové (Slánská Bímová, P., Okrouhlíková, L., 2008).

Český znakový jazyk je mateřským jazykem Neslyšících. Díky němu poznávají neslyšící jedinci svět, stejně jako jej poznávají slyšící prostřednictvím řeči. Nejlépe ovládají znakový jazyk neslyšící z druhé generace - je jich málo, a většinou nemají vysoké formální vzdělání, aby jej dokázali popsat a obhájit (Hrubý, J., 1999). Díky dostupnosti vysokoškolského vzdělávání se realita postupně změní. Výzkumu a lingvistice znakového jazyka se v České republice věnuje řada autorů, například K. Hronová, L. Kuchařová, A. Macurová, P. Vysuček, P. Bímová, L. Okrouhlíková, R. Nováková a další (Macurová, A., 2008).

Zákon č. 155/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů zákona č. 384/2008 Sb. a zákona č. 423/2008 Sb. určuje Český znakový jazyk základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace. Dále zákon pokračuje: „Znakový jazyk neslyšících je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický záměr, a je ustálen po stránce lexikální a gramatické“.

J. Hrubý (1999) výklad zákona doplňuje informací, o dokonalosti gramatiky znakového jazyka, jež zaručuje jednoznačné pochopení ukázané

věty. Český znakový jazyk je rovnocenný českému jazyku, přestože jde o vizuálněmotorický jazyk, který je vnímán zrakově a produkován pohyby horní části trupu, pohyby rukou, hlavy a také mimikou.

Znakový jazyk nemá psanou podobu, ale zapsat jej můžeme pomocí notačních systémů (Czumalová, A., 2008). Notační neboli transkripční systémy usilují o zapsání složek znaku pomocí více či méně ikonických symbolů. Notace zachycují všechny nebo některé komponenty a charakteristiky znaku (tabulka 2):

Manuální složka znakového jazyka		
ruce	jednoruční znaky	místo artikulace
	Dvouruční znaky symetrické	tvář ruky/rukou
	dvouruční znaky asymetrické	orientace (dlaně a prstů) ruky/rukou
	složené znaky	vzájemná poloha rukou
		pohyb
Nemanuální složka znakového jazyka		
tvář - mimika	obočí	
	oči	rozevření očí
		směr pohledu
	nos	
	ústa	orální komponent
		mluvní komponent
		proud vzduchu
	jazyk	
	zuby	
	tváře	
	brada	
pozice hlavy a těla	hlava	

	ramena	
Neverbální složka projevu ve znakovém jazyce		
	horní část trupu	
mimika		
gesta		

Tab. 2: Manuální a nemanuální složky znakového jazyka

(Okrouhliková, L., 2008, s. 10-11)

L. Okrouhliková (2008) ve své publikaci charakterizuje nejznámější notační systémy. Patří sem Stokoeho notační systém (SNS), různé modifikace SNS, Hamburský notační systém, notační systém A. Macurové, K. Beneše, notační systém SignWriting a Edinburský nemanuální notační systém.

2.4 Znakovaná čeština

Znakovaná čeština je umělý jazykový systém, který vytvořili slyšící proto, aby se dorozuměli s neslyšícími. J. Hrubý (1999) ji popisuje jako umělý posunkový kód, plně závislý na jiném jazyce – češtině, který má nezastupitelnou úlohu v situacích, kdy spolu hovoří neslyšící a slyšící, kteří neovládají znakový jazyk. Znakovaná čeština by měla být přechodným nebo náhradním způsobem komunikace, než se například slyšící rodiče neslyšícího dítěte naučí znakový jazyk.

Zákon 155/1998 Sb. hovoří o znakované češtině v tomto smyslu: „**Znakovaná čeština** využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.“

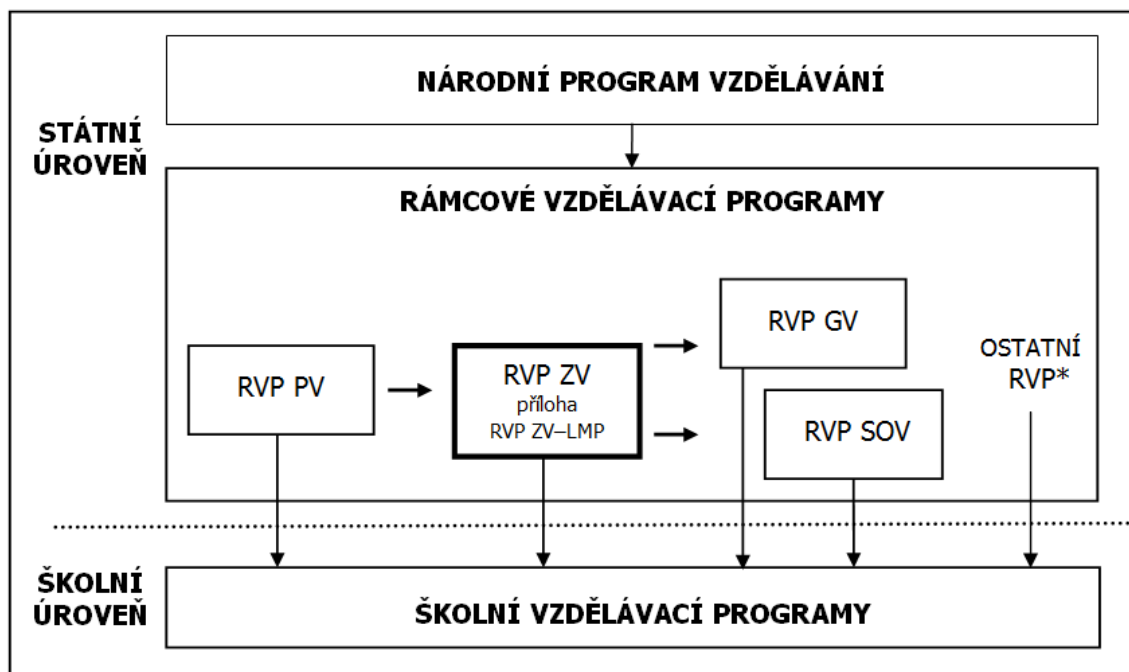
Slyšící jedinec se dokáže snadno naučit znakovanou češtinu, protože odpovídá strukturou českému jazyku a většina neslyšících je schopná tomuto pro ně cizímu jazyku porozumět, záleží ovšem na stupni zvládnutí gramatiky českého jazyka. Znakovaná čeština nemá jednu jedinou formu, pohybuje se někde mezi českým a znakovým jazykem, nezachycuje ale správně gramatiku ani jednoho z nich. Neslyšící znakovanou češtinu sami od sebe nepoužijí, protože z jejich pohledu mění způsob vyjádření, význam a obsah sdělení. Tento způsob komunikace je vhodný pro osoby, které při komunikaci preferují český jazyk. Znakovaná čeština je využívána mezi nedoslýchavými a ohluchlými, kteří se češtině naučili přirozeným způsobem – odposloucháním a je pro ně dobrou pomůckou při odezírání.

Znakovaná čeština rozhodně není tlumočením (anglicky *interpreting*) znakového jazyka - je činností, jíž odpovídá anglický termín *transliterating*. Zviditelňuje český jazyk tak, každému slovu přiřazuje znak ze znakového jazyka. Při zviditelňování nedochází k respektování odlišnosti obou jazyků, ani kultury Neslyšících a slyšících. Osoba realizující znakovanou češtinu je proto mylně a nevhodně nazývána tlumočnickem *interpreter*. V anglickém jazyce je nazýván *transliterating*. Transliterace je tedy převod z mluveného jazyka do znakované češtiny a naopak (Šebková, online).

Slyšící si pletou a volně zaměňují znakovanou češtinu a znakový jazyk. Znakový jazyk zase často považují za pantomimu nebo za vizualizovanou češtinu (Slánská Bímová, P., Okrouhlíková, L., 2008). Ke znakované češtině se přiklánějí především tlumočníci při formálních příležitostech, případně se využívá ve školách pro sluchově postižené s preferencí totální komunikace.

3 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Vláda České republiky (ČR) schválila v únoru 2001 **Národní program rozvoje vzdělávání v České republice** (Bílá kniha), který určuje směr vzdělávací i kurikulární politiky (obrázek 6) ve dvou úrovních – školní a státní.

Obr. 6: Kurikulární dokumenty ČR (RVP ZV, s. 9, 2007)

Státní úroveň je tvořena státním programem vzdělávání (SPV) a Rámcovými vzdělávacími programy (RVP). SPV vymezuje hlavní zásady kurikulární politiky státu, obecné cíle vzdělávání a oblasti vzdělávání nutné pro dosažení těchto cílů, zásady pro tvorbu rámcových a školních vzdělávacích programů. RVP pro předškolní, základní, střední gymnaziální, střední odborné vzdělávání vycházejí z SPV a vymezují cílové zaměření vzdělávání pro určitý obor vzdělání, očekávané výstupy vzdělávání, základní učivo, učební plány a pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů (Vítková, M., 2004).

Školní úroveň kurikulární politiky vzdělávání je zajišťována školními vzdělávacími programy (ŠVP), které si individuálně zpracovávají školy podle příslušného RVP. Schválením zákona 561/2004 Sb. o předškolním,

základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání mají školy možnost vytvořit si vzdělávací program s přihlédnutím k vlastní preferované profilaci a ke konkrétním potřebám svých žáků. (Bartoňová, M., Vítková, M., 2007).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) navazuje na RVP předškolního vzdělávání a současně je východiskem RVP pro střední vzdělávání. Vymezuje společné a nezbytné aspekty povinného základního vzdělávání žáků a specifikuje úroveň klíčových kompetencí, jíž by měli žáci dosáhnout na jeho konci. Zároveň určuje vzdělávací obsah, prostřednictvím očekávaných výstupů a učiva, stejně jako zařazení průřezových témat s funkcí formování žákovských postojů. RVP ZV podporuje propojování, a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod, forem výuky a využití všech podpůrných opatření ve shodě s individuálními potřebami žáků. Také umožňuje modifikaci vzdělávacího obsahu pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. RVP ZV je otevřený dokument, který mění podle potřeb a zájmů škol, učitelů a žáků.

RVP ZV obsahuje **devět vzdělávacích oblastí**, které jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo obory obsahově blízkými (nahrazují tradiční vyučovací předměty). Jedná se o Jazyk a jazykovou komunikaci (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk*), Matematiku a její aplikace (*Matematika a její aplikace*), Informační a komunikační technologii (*Informační a komunikační technologie*), Člověk a jeho svět (*Člověk a jeho svět*), Člověk a společnost (*Dějepis, Výchova k občanství*), Člověk a příroda (*Přírodopis, Zeměpis, Fyzika, Chemie*), Člověk a zdraví (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*), Člověk a svět práce (*Člověk a svět práce*) a Umění a kulturu (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*). Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů definuje očekávané výstupy a učivo na konci 3. ročníku jako orientační a na konci 5. a 9. ročníku jako závazné. RVP ZV je koncipován i pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, tj. žáky se zdravotním postižením, se zdravotním znevýhodněním, žáky sociálně znevýhodněné i žáky nadané a nadprůměrně nadané.

Smyslem a cílem základního vzdělávání je vybavit žáka souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro něj dosažitelná, a připravit jej tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti. **Klíčové kompetence** byly do RVP ZV zavedeny v roce 2007 a představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a návyků žáka. K jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají. V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní (RVP ZV).

3.1 Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace

Vzdělávací oblast **Jazyk a jazyková komunikace** představuje hlavní pilíř ve výchovně vzdělávacím procesu. Absolvent základního vzdělávání je nositelem jazykové kultury – vnímá a chápe rozličná jazyková sdělení, vhodně se vyjadřuje, prostřednictvím jazyka účinně využívá výsledky svého poznávání a dále je rozvíjí.

Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace je obsahově naplňován ve vzdělávacích oborech Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk. Dovednosti, jež žák získá, jsou rozhodující pro vzdělávání a osvojování poznatků ze všech oblastí, nejen v základní, střední potažmo vysoké škole, ale v období celého dalšího života. **Český jazyk** v mluvené i psané podobě zprostředkovává žákům poznání a pochopení společensko-kulturního vývoje lidské společnosti. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura specifikují tři složky, které se ve výuce různě doplňují a prolínají:

- komunikační a slohová výchova
- jazyková výchova
- literární výchova.

Komunikační a slohová výchova učí žáky číst s porozuměním, kultivovaně psát, mluvit a rozhodovat se s ohledem na přečtený nebo sluchem zaznamenaný text různého druhu. Verbální i neverbální komunikace se také rozvíjí prostřednictvím doplňujících vzdělávacích

oborů Dramatická a Etická výchova. Jazyková výchova v sobě zahrnuje vědomosti potřebné k osvojování spisovné podoby českého jazyka – je tedy nástrojem pro funkční užívání jazyka. Žáci získávají dovednosti potřebné ke zvládnutí základních pravidel pravopisu a jejich aplikaci v psaném projevu. Literární výchova umožňuje žákům poznávání světa prostřednictvím četby. Nejprve si žáci vytvářejí základní čtenářské dovednosti i návyky a reprodukuji přečtený text. Později se seznamují se složitějšími literárními formami a rozlišují literární fikci od reality. Ve vyšších ročnících objevují literaturu jako zdroj informací i emotivního prožívání.

Cizí jazyk a další cizí jazyk umožňují žákům získávat jazykový základ a porozumění komunikaci v rámci integrované Evropy a světa. Osvojení cizích jazyků omezuje jazykové bariéry a podporuje toleranci i multikulturalitu. Další cizí jazyk si žáci obvykle volí mezi Německým a Ruským jazykem. Jedná se o povinně vyučované 2 hodiny týdně od sedmého do devátého ročníku. Úspěšnost žáků v jazykovém vzdělávání závisí na výsledcích v jazyce mateřském, ale i na skutečném zájmu o odlišnou jazykovou kulturu.

Mezi šest klíčových kompetencí základního vzdělávání patří i **kompetence komunikační**, které jsou vymezeny tím, jak žák ovládá řeč, vyjadřuje sdělení, myšlenky, otázky, odpovědi vhodně formulovanými větami, komunikuje bez ostychu a kultivovaně se svými vrstevníky i s dospělými.

Cílové zaměření výše uvedené vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k samostatnému získávání informací z různých zdrojů a k zvládnutí práce s jazykovými a literárními prameny i s texty různého zaměření (RVP ZV).

Specifikace českého jazyka v RVP ZV se jeví s ohledem na sluchové postižení žáků spíše jako specifikace cizího jazyka a Český znakový jazyk by mohl být zase jazykem mateřským. Tato „výměna“ však nic nemění na nutnosti osvojení komunikačních kompetencí. U žáků s těžkým sluchovým

postižením je osvojení českého jazyka velmi těžké v jeho mluvené i psané podobě – vše závisí na individuálních předpokladech každého z nich. Neslyšící žáci jsou rozmanitou a specifickou skupinou, co se týká zvládnutí jazyka většinové společnosti. Pro žáky se sluchovým postižením je komunikačním prostředkem český znakový jazyk, odezírání nebo jiná forma komunikace, což plnění kompetence ve výše uvedené podobě značně limituje.

3.2 Vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět a Člověk a příroda

Vzdělávací oblast **Člověk a jeho svět** zastřešuje na prvním stupni ZŠ komplexně vzdělávací obsah týkající se např. témat člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky a zdraví. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět je rozdělen do pěti tematických okruhů, které se v ŠVP různě nazývají a mohou i různě prolínat i kombinovat (obvykle se jedná v prvních třech ročnících o předmět prvouka a ve čtvrtém a pátém ročníku je běžné rozdělení na vlastivědu a přírodovědu):

- Místo, kde žijeme
- Lidé kolem nás
- Lidé a čas
- Rozmanitost přírody
- Člověk a jeho zdraví

Tematický okruh *Místo, kde žijeme*, předkládá žákům informace o jejich nejbližším okolí. Podporuje chápání vztahů a souvislostí organizace života v rodině, ve škole, v obci i ve společnosti. Obsahuje mimo jiné dopravní výchovu, praktické poznávání místních a regionálních reálií. V tematickém okruhu *Lidé kolem nás* žáci poznávají, osvojují si a upevňují základy chování a jednání mezi lidmi. Okruh *Lidé a čas* učí žáky orientaci v dějích a v čase. Učivo postihuje nejznámější události v rodině, obci a regionu až k historii naší země. *Rozmanitost přírody* představuje žákům Zemi jako planetu sluneční soustavy plnou života ve všech jeho formách.

V tematickém okruhu *Člověk a jeho zdraví* žáci poznávají především sebe jako živou bytost s biologickými a fyziologickými funkcemi a potřebami. Okruh učiva postihuje vývoj člověka od narození do dospělosti, jeho denní režim, hygieny, výživu, mezilidské vztahy atd. Předkládá žákům zdraví jako důležitou životní hodnotu.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět směřuje žáky k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí v orientaci ve světě informací, k časovému i místnímu propojování historických, zeměpisných a kulturních informací. Vzdělávací oblast podporuje a rozvíjí u žáků prvního stupně rozšiřování slovní zásoby v osvojovaných tématech, toleranci k ostatním lidem, komunikaci v méně běžných situacích (např. téma mimořádné události), vztah k ochraně přírody a zdraví (RVP ZV).

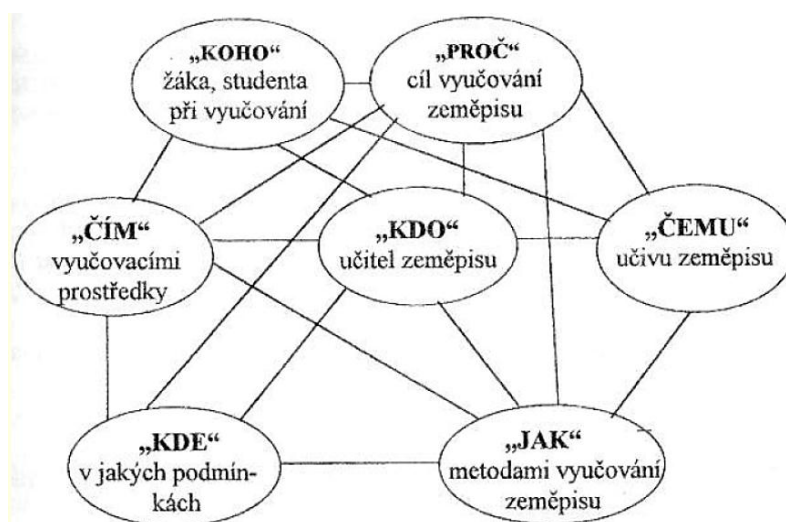
Vzdělávací oblast Člověk a příroda zahrnuje komplexním způsobem okruh problémů spojených se systematickým zkoumáním přírody na druhém stupni ZŠ. Navazuje tak na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět z prvního stupně ZV. Vzdělávacími obory této oblasti jsou fyzika, chemie, přírodopis a zeměpis, jež zprostředkovávají žákům hlubší porozumění zákonitostem přírodních procesů a jejich aplikaci v běžném praktickém životě.

Vzhledem k tématu diplomové práce je důležité specifikovat vzdělávací obor zeměpis. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru zeměpis má přírodovědný i společenskovední charakter a obohacuje v návaznosti na prvouku a vlastivědu celkový rozhled žáků. Zeměpis postihuje rozsah přírodních, hospodářských, sociálních podmínek a faktorů života lidí v území místní krajiny, regionu, České republiky, Evropy a dalších světadílů. Umožňuje žákům orientaci v současném světě s globálními problémy a uvědomění civilizačních rizik, perspektivy budoucnosti lidské společnosti a vlastní spoluzodpovědnost za kvalitu svého života a celkovou kvalitu života na Zemi (RVP ZV). V zeměpisu se využívá velké množství didaktických pomůcek, jako jsou přírodniny, modely, obrazy, mapy, diapozitivy, filmy, videokazety, multimediální programy pro výuku, aj. (Barešová, J., Hrubý, J., 1999).

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a příroda směřuje žáky k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí v osvojování základních vědomostí o Zemi jako vesmírném tělesu, krajinné sféře a přírodních podmínkách lidské populace. Žáci si vytváří představy o geografických objektech, procesech a zákonitosti jejich vzájemného propojení. Dále se věnují orientaci ve světě, obyvatelstvu, politickému zřízení, hospodářství a sociálních i kulturních poměrech v ČR a ve světě. Zeměpis vede žáky mimo jiné k propojování svých poznatků s dalšími informacemi z knih, populárně-naučných časopisů, médií, internetu a filmů. Získané vědomosti a dovednosti podporují u žáků zájem o poznání různých zemí, regionů, tradic a zvyků, které časem využijí při cestování nebo pobytu v cizích zemích.

Výuka zeměpisu neboli geografie, podléhá didaktickému mistrovství učitele (obrázek 7), k jehož hlavním úkolům vyplývajícím z didaktiky geografie patří:

- určit vhodný učební materiál,
- naučit se „jak učit zeměpis“,
- vybrat a používat vhodné vyučovací metody, prostředky a pomůcky (Hájek, J., 2003).

Obr. 7: Schéma vyjadřující hlavní úkoly didaktiky geografie (Hájek, J., 2003, s. 15)

3.3 Školní problematika zpracování a přijímání informací z psaného textu

Čtením, studiem psaného textu získává člověk informace po celý život, zvláště v okamžiku, kdy je sám a nemůže svou touhu nebo nutnost po informaci uspokojit jiným způsobem. Jízdní řád, jídelní lístek, informační cedule, letáky, návody k použití, příbalové informace k léku, úřední sdělení ve schránce, e-mailová korespondence, chat, „sms“ v mobilu, změř odkazů ve vyhledávači, pozvánky,... celá řada psaných sdělení, o nichž se u dospělého člověka automaticky předpokládá, že „sděleno znamená pochopeno a zařízeno“. Co na tom, že neslyšící s psanou češtinou bojuje podobně, jako slyšící jedinec, který s elementární až nulovou znalostí francouzštiny vyrazí na víkend do Paříže.

Neslyšící děti se s českým jazykem a jeho čtením setkávají již v předškolním věku tzv. globální metodou. M. Pulda (1992, s. 24) uvádí, že: „k brzkému zvládnutí čtenářských dovedností napomáhá včasné zapojení tzv. daktylní formy řeči do komunikace“. V základní škole je metoda globální nahrazena analyticko–syntetickou a doplněna daktylní abecedou. První třídu mají tyto děti rozloženou do dvou let a přesto je pro ně čeština těžce zvládnutelná, mívají problémy s porozuměním, jejich řeč může být obtížně srozumitelná až nesrozumitelná. Záleží na závažnosti sluchové vady a ztrátě sluchu (Souralová, E., 2003). Podrobně specifikuje B. Krahulcová (2003) tento proces pěti klíčovými komponenty bilingválního speciálního programu:

- Zvládnutí znakového jazyka neslyšících jako přirozeného jazyka v přirozených (i když v profesionálně připravovaných a vedených) podmínkách.
- Další rozvoj jazykových dovedností v obou jazycích, včetně propracování a zvládnutí metalingvistických schopností.
- Výuka překladu a transformace, kdy se nejdříve vychází z glosování (tj. označení slova významově nejbližším slovem z mluveného jazyka). Později je respektována odlišná syntax obou jazyků.

- Výuka psané podoby jazyka vychází z globálního čtení, přes analyticko-syntetické čtení a psaní až k psaným textům pro dorozumivací funkci.
- Aplikace získaných schopností v procesu dalšího vzdělávání, tj. sebevzdělání na základě získané gramotnosti.

B. Krahulcová-Žatková výuku čtení dělí do fáze osvojení techniky čtení a následné fáze pochopení obsahu čteného textu. „Vyučování technice čtení závisí především na volbě metodických postupů a prostředků. Metodika čtení neslyšících je ale dosud velmi málo propracována, většinou se odvozuje od postupů běžných pro slyšící děti, a to je z hlediska zvláštností zpracovávání grafického textu neslyšícími zavádějící“ (1996, s. 178).

Zvládání čtení sluchově postižených dětí podporuje elementarizace textu s ohledem na jejich aktuální slovní zásobu, bohatá tematická ilustrace a důraz na pojmovou syntézu s nově předkládanými slovy nebo poznatky. Četba by měla dítě zaujmout a vést k touze „louskat“ složitější texty, v praxi je však pro neslyšící dítě spíše plná nástrah a obtíží. Základní problémy čtení sluchově postižených rozdělila do třech oblastí B. Krahulcová-Žatková (1996):

- Oblast lexikální je charakterizována nižší slovní zásobou, nepřesným vymezením obsahu mnoha pojmů a problémy v morfologii.
- Oblast syntaxe vykazuje problémy ve znalosti jazykových prostředků, jimiž vyjadřujeme vztahy mezi slovy a mezi větami.
- Oblast frazeologie zahrnuje problémy ve znalosti ustálených obrátů, rčení a frází, přenesených významů (Krahulcová-Žatková, B., 1996).

Metodou bilingválního vzdělávání děti získávají veškerá data ve znakovém jazyce, který je pro ně přirozený. Zápisy z vyučování si však dělají v písemné podobě českého jazyka, který je jaksi „cizí“, a jeho gramatika je pro ně velkou neznámou. Skloňování ani časování znakový jazyk nezná, pořádek slov ve větě je odlišný od českého jazyka a naopak čeština nezná spojení větných členů do jednoho (inkorporace). Barvitost a

rozvětvenost češtiny se neustále střetává s jednoduchou krásou znakového jazyka. Řešením tohoto problému může být zásadní úprava textu, který tak ztratí původní charakteristické rysy i specifické výrazové prostředky, ale může děti ke čtení motivovat a umožnit jim porozumění autorského záměru. Později s přibývajícím zkušenostmi čtenářské gramotnosti si jej mohou přečíst i v jeho původní podobě (Daňová, M., 2011).

3.4 Metodika úpravy textu pro neslyšící čtenáře

Čtení, jež představuje pro dítě se sluchovým postižením větší přínos než pro slyšící dítě, sleduje tři cíle:

- porozumění psanému textu - získávání nových poznatků a kulturního povědomí,
- rehabilitační - rozšiřování slovní zásoby, poznávání nových gramatických jevů a při hlasitém čtení si zlepšuje výslovnost,
- sociálně-adaptační - ve slyšící rodině, kde je jediným komunikačním nástrojem mluvený jazyk (Červenková, A., 1999).

Většina obsahu vzdělání je zaznamenána v psané podobě – je tedy grafickým záznamem myšlenek, znalostí, vědomostí a různých informací. Čtenáři se sluchovým postižením ovládají tzv. technické čtení, problémy se projevují ve čtení s porozuměním, které je podmíněno mentálními předpoklady, individuálními životními zkušenostmi a jazykovou praxí. Časté obtíže, s nimiž se výše uvedení čtenáři potýkají, charakterizuje M. Daňová (2011) takto:

- Redukovaná slovní zásoba, která je způsobena malou frekvencí řeči.
- Kvantitativně malé množství slov, jež je osvojeno v běžném významu (např. slovo leží – spí, odpočívá, je nemocný; významové spojení leží na řece nebo v knihách je pro neslyšícího čtenáře nelogické či neúplné).
- Disproporce v užívání slovních druhů projevující se preferencí podstatných jmen, užíváním sloves jako doplňků k podstatným jménům, omezením užití přídavných jmen, nesprávným užitím nebo pochopením zájmen a předložek v textu, minimálním použitím příslovcí (Krahulcová, B., in Daňová, M., 2011).

- Neznalost některých synonym (např. stonat – marodit – být nemocný).
- Neznalost běžných hovorových výrazů a homonym (např. kohoutek ve významu pták, uzávěr vody, chocholka na hlavě, druh květiny).
- Zaměňování významů náhodně podobných slov (např. pila – napila se, nástroj k řezání).
- Nevšimavost k délkám samohlásek, které mění význam slova (např. péče – peče).
- Všeobecné, široké nebo naopak příliš úzké chápání pojmů.
- Nízká míra ztotožnění významu nového slova se známým znakem.
- Obtíže při pochopení slov s modulačními faktory řeči – s ironií nebo posměchem (Souralová, E., 2002 in Daňová, M., 2011).
- Obtížná gramatická stavba textů.
- Zmatek, který působí změny koncovek u jinak známých slov.
- Neznalost frazeologie ustálených slovních spojení (příslloví, rčení, úsloví, tzv. „hlášky“).
- Neznalost konvenčních pravidel – např. tykání a vykání, které je zavádějící při zjištění počtu oslovených osob.

Dílčí poznatky možných úprav textu pro čtení neslyšících dětí popisuje E. Souralová (2002). Úprava textů odborných, např. učebnic, podléhá určitým zákonitostem, které je třeba při zásahu do textu dodržovat. Jedním z požadavků je zvýšení míry explicitnosti, jež je považována přechodné stádium zvládnutí většinového jazyka neslyšícími. Explicitností chápeme vyjádření výslovné, přímé, jasné, zřetelné nebo otevřené. Čtenář by neměl být odkázán na vysuzování informací z textu. Dějová podstatná jména lze nahradit slovesem (např. promíchání – promíchejte), složitá rozvíjející souvětí lze rozdělit a pasivní konstrukci textu nahradit aktivním vyjádřením (např. domy jsou stavěny zedníky – domy stavěli zedníci). Kompozičně lze upravovat text průběžným číslováním jednotlivých částí, graficky jej členit a vizuálně strukturovat pomocí odrážek, řádků, typů písma, grafů, tabulek a schémat. Posledním doporučením při těchto

úpravách je nahrazení méně frekventovaných výrazů výrazy častějšími a vysvětlování nových termínů, výrazů a pojmů (Červinková, I., 2007).

3.5 Didaktické výukové materiály

Učební pomůcky jsou důležitou součástí výuky, zahrnují i didaktický materiál, jímž je každé verbální, grafické, obrazové, případně audiovizuální sdělení učební informace v tištěné (např. knižní) podobě. Sdělení může být uloženo i na digitálním nosiči CD, DVD, které je určeno k elektronické prezentaci ve výuce. Výukovým materiálem jsou také informační zdroje dostupné v celosvětové síti World Wide Web.

Ke komplexnímu zpracování informací do požadované podoby pracovních listů, prezentací, apod. využíváme kancelářských programů *Microsoft Office – textový editor MS Word, tabulkový procesor MS Excel a program pro vytváření prezentací MS PowerPoint*.

Textový editor MS Word slouží k tvorbě textových dokumentů, které lze využít pro přehledné zadání úkolů, tabulek, doplňovaček, zápisků z výuky nebo pracovních listů pro samostatnou práci žáků.

MS Office PowerPoint umožňuje vytvářet v na jedné stránce prezentace text, obrázky, video, zvuky i animace. Výhodou je propojení s internetem, jež což umožňuje přímé spuštění videa uloženého na webových stránkách.

Interaktivní tabule je dotykově citlivá pevná (promítací) plocha, na níž probíhá aktivní komunikace mezi uživatelem – žákem nebo učitelem a počítačem. Interaktivní tabule s pomocí dataprojektoru umožňuje prezentovat data zobrazená na monitoru počítače celé třídě a aktivně pracovat s textem, obrázky, animacemi a symboly. K ovládání a práci na interaktivní tabuli se používá tzv. interaktivní pero, ukazovátko nebo přímo prst (dlaň) ruky. Interaktivní vyučování charakterizuje názornost a systematičnost výuky, která specifická využitím mezipředmětových vztahů (Dostál, J., 2011).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 DIDAKTICKÝ MATERIÁL K SOUBORU ZNAKŮ ČESKÉHO ZNAKOVÉHO JAZYKA PRO VÝZNAMNÁ MĚSTA A OBCE

4.1 Charakteristika výzkumu, stanovení cíle, metodologie

Předmětem diplomové práce je tvorba informační základny k novým znakům ČZJ k výuce regionálního zeměpisu ČR v základní škole pro sluchově postižené. Základem výše uvedeného je soubor 200 názvů obcí a měst České republiky (příloha 1). Vytvořený metodický i didaktický materiál bude použit k rozvoji slovní zásoby neslyšících žáků, dále k osvojení, procvičování a fixaci znalostí z geografie České republiky.

Hlavním **cílem** diplomové práce je vytvoření ucelené databáze základních informací o 200 obcích a městech ČR, doplněné didaktickým materiálem pro neslyšící žáky základní školy, respektující výstupy a učivo odpovídajících vzdělávacích oblastí RVP ZV.

Dílčí cíle jsou formulovány takto:

- Prostudovat a zpracovat teoretické poznatky k tématu práce.
- Prostudovat soubor 200 znaků významných obcí a měst ČR.
- Shromáždit faktická a ilustrativní data ke každému městu.
- Zaznamenat geografickou polohu jednotlivých obcí či měst v ČR.
- Vytvořit didaktické materiály ke každé obci či městu.
- Upravit didaktické materiály dle doporučení neslyšících pedagogů dané ZŠ.
- Ověřit vybrané didaktické materiály v ZŠ pro sluchově postižené.
- Připravit kompletní digitální materiál k ověření v ZŠ pro sluchově postižené.

Při zpracování diplomové práce byla použita monografická procedura s metodou kvalitativního výzkumného šetření. V průběhu šetření byly použity následující **výzkumné techniky**:

- analýza odborné literatury,
- sběr dat, informací a fotografií,

- experimentální tvorba výukového materiálu,
- analýza případových studií,
- ověřování výukových materiálů.

Časový harmonogram

10/2010 – 09/2011	Příprava teoretické části a studium literatury
10/2011 – 11/2011	Sběr dat k praktické části
12/2011 – 02/2012	Vypracování teoretické části
03/2012 – 04/2012	Vypracování praktické části
05/2012 – 06/2012	Úprava a dokončení diplomové práce

4.2 Charakteristika výzkumného souboru

Charakteristika základní školy pro žáky se sluchovým postižením

V roce 2011 oslavila Střední škola, Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové, Štefánikova 549 130. výročí založení Ústavu pro hluchoněmé v Hradci Králové. Tato škola vykonává činnost mateřské, základní školy, střední školy, školní družiny, internátu, speciálně pedagogického centra a školní jídelny. Cílovou skupinou šetření diplomové práce jsou žáci základní školy se sluchovým postižením – výuka je realizována podle třech ŠVP – ZŠ pro sluchově postižené, ZŠ praktická pro sluchově postižené.

Ve škole se vyučuje bilingválním systémem vzdělávání 17 neslyšících pedagogů s náležitou jazykovou kompetencí v ČZJ i v českém jazyce a slyšící pedagogové, kteří ČZJ ovládají. Do základní školy jsou přijímáni žáci se zdravotním postižením na základě doporučení školských poradenských zařízení, žádosti a souhlasu rodičů. Ve třídách je nižší počet žáků, někteří se učí podle individuálního vzdělávacího plánu. Vzdělávání je zaměřeno zejména na zdokonalování znalosti ČZJ. V současnosti ve škole nejsou již typicky neslyšící dle audiologické definice, jde spíše o žáky s kochleárními implantáty a nedoslýchavé, kteří jsou vybaveni sluchadly. Většina učeben je vybavena počítačem s připojením na internet a dataprojektorem, odborné učebny jsou využívány k výuce logopedické

péče, znakového jazyka a k vizualizaci výuky, čímž umožňují naplňování specifických vzdělávacích potřeb žáků.

Učebnice a učební materiály jsou doplňovány i materiály zhotovenými vyučujícími nebo vysokoškolskými studenty speciální pedagogiky, kteří na jejich vzniku participují.

Charakteristika cílové skupiny výzkumu

Výzkumný soubor je tvořen dvěma skupinami - primární a sekundární. Primární skupina se skládá z žáků 1.stupně výše popsané základní školy a sekundární skupina z vybraných pedagogů stejného školského zařízení.

Sekundární skupinu tvoří dvě ženy, pedagožky výše popsaného školského zařízení. Obě ženy jsou preligválně neslyšící, s ohledem na jejich přání neuvádím v tomto šetření bližší osobní informace, pouze se omezím na popis naší spolupráce, která spočívala v konzultacích a připomínkách k vytvořeným didaktickým materiálům pro 200 významných obcí a měst České republiky.

V průběhu šetření mělo být v posledním čtvrtletí školního roku 2011/2012 realizováno ověřování vytvořených didaktických pracovních listů a informačních tabulek žáky v hodinách prvouky, vlastivědy nebo zeměpisu. Vlivem nepředvídatelných událostí došlo k časovému skluzu, který byl mimo jiné ovlivněn povinným celoplošným testováním znalostí žáků 5. a 9. tříd. Časový stres spojený s koncem školního roku zkomplikoval domluvený harmonogram a posunul tím plánované ověřování až na další školní rok. Protože jsem tlumočnicí znakového jazyka a znám osobně mnoho rodin s neslyšícími dětmi nejen z Hradecka, ale i z celé Moravy, rozhodla jsem se tedy pro jiný způsob ověření didaktických materiálů.

Oslovila jsem přímo rodiče neslyšících dětí s prosbou o základní pilotáž pracovních listů aj. Rodiče dětí mi vyhověli, měli ovšem pochopitelný požadavek omezení a změn osobních údajů v diplomové práci tak, aby nemohlo dojít k identifikaci jejich dětí. Záměrně uvádím v kazuistikách imaginární osobní údaje tak, aby zůstal zachován záměr šetření. Význam této skutečnosti nemá vliv na výsledek ověřování

didaktických materiálů. Primární skupinu šetření tvoří neslyšící žáci 1. stupně základní školy - 2 chlapci a jedna dívka ve věku 9 - 12 let.

Kazuistika č. 1

Základní údaje

D., 11 let, mužské pohlaví, český původ, štíhlý atletický tělesný typ, výška 145 cm, edukace: základní škola, 5. ročník

Rodinná anamnéza

D. byl ve dvou letech odebrán z původní vícečlenné rodiny, z důvodu nemožnosti zvládnutí péče matkou, a umístěn do kojeneckého ústavu. Čtyřletého chlapce si vzali do pěstounské péče vysokoškolsky vzdělaní manželé. D. nyní vyrůstá v podnětném prostředí plném zájmu a péče.

Osobní anamnéza

O porodu a těhotenství nejsou k dispozici žádné záznamy, totéž platí o psychomotorickém vývoji. Vývoj řeči byl opožděn. D. ve čtyřech letech nezvládal hygienu, nebyl schopen se sám najíst. V této době byla zjištěna sluchová vada - středně těžká nedoslýchavost. Zdravotní stav je dobrý.

Diagnostika PPP, SPC

Kompenzaci středně těžké sluchové vady pomocí sluchadel D. zpočátku odmítal. Zvykl si po dvou měsících pravidelného nošení. Velké problémy se objevily v samostatnosti a schopnosti orientace, které přetrvávají. Ve 3. ročníku např. probíhal nácvik celých 14 dní, než zvládl samostatně 200 metrů dlouhou cestu z domu ke škole a opačně.

Průběh edukace

D. je ctižádostivý, má velmi vyvinutou mechanickou paměť. Je schopen naučit se z paměti odstavec, ale na otázku, která je položena jiným způsobem, neodpoví správně nebo mlčí.

Kazuistika č. 2

Základní údaje

N., 12 let, ženské pohlaví, český původ, silnější tělesný typ, výška 147 cm, edukace: základní škola, 5. ročník - Program Začít spolu

Rodinná anamnéza

Dívka pochází ze tří sourozenců – má čtyřletého bratra z původní rodiny a téměř dvouletého bratra z nové – současné rodiny. Oba rodiče jsou neslyšící, jinak zdraví. Rodiče jsou několik let rozvedeni. Otec se o děti moc nezajímá. Matka se znovu vdala za neslyšícího muže. Z tohoto manželství se narodil další slyšící syn. Čtyřletý slyšící bratr ovládá základy znakového jazyka. Matka - vyučená dámská krejčová je nyní na rodičovské dovolené, otec je vyučený zámečnický, nyní pracuje v zámečnické dílně. Děti vyrůstají v podnětném rodinném prostředí.

Osobní anamnéza:

N. se narodila jako první dítě 27 leté matce. Porod proběhl bez problémů, dítě mělo 50 cm a 3,15 kg. Psychický i motorický vývoj probíhal zcela normálně. Dítě reagovalo na znakovou řeč rodičů. V začátcích si zcela spontánně broukalo, později přestalo. Babička dítěte si všimla, že dívka reaguje více na pohyb. Ze začátku tomu nepřikládali velkou důležitost, protože rodiče jsou neslyšící, ale v 7 měsících bylo provedeno na žádost dětské lékařky vyšetření sluchu. Bylo zjištěno, že dívka má největší ztrátu sluchu právě v řečové oblasti. Hned jí bylo nasazeno sluchadlo. Vzhledem k tomu, že matka ho také používá, dívka se s ním brzy smířila. Vývoj řeči byl opožděn, N. začala vyslovovat první slova až po 14. měsíci – je prakticky neslyšící. Používá digitální sluchadlo. Nyní ovládá perfektně znakový jazyk a tak komunikace s rodiči je bez problémů. N. dost dobře odezírá a tak i komunikace s prarodiči se celkem daří. Rodiče odmítli pro dceru kochleární implantát.

Diagnostika PPP, SPC

N. dochází denně do školy pro děti s vadami sluchu. S dívkou pravidelně pracuje logoped, protože má malou mluvenou slovní zásobu a špatnou

výslovnost. Znakový jazyk, díky komunikaci s rodiči, je na velmi dobré úrovni. Díky tomu má N. dosti široký všeobecný rozhled. Motoricky je velmi šikovná. Matka a nyní i její druhý manžel se o studium dívky velmi zajímají a se školou spolupracují.

Průběh edukace:

N. nastoupila do mateřské školy již ve 4 letech. Byla velmi kamarádká, trochu živější, o vše se velmi zajímala s velkou trpělivostí a pečlivostí. Dobře spolupracovala s logopedem i učitelkou. Denně docházela domů do rodiny a díky tomu mohla matka dívku rozvíjet. Do školy nastoupila v 6 letech a bez problémů se zapojila do kolektivu. Školní výsledky jsou velmi dobré. Má ráda matematiku, zeměpis, dějepis, přírodopis – méně již Český jazyk a čtení. Čte společně s babičkou, aby ji případně opravila nebo text vysvětlila. Problémy jí dělá skloňování a časování, protože více mluví ve znakovém jazyce a ten je v infinitivu a má trochu jinou větnou skladbu. Pomalu začíná přicházet do puberty, což se projevuje v mimice.

Kazuistika č. 3

Základní údaje

J., 9 let, mužské pohlaví, český původ, štíhlý tělesný typ, výška 160 cm, edukace: základní škola, 3. ročník, pobyt na internátě

Rodinná anamnéza

J. pochází z manželství slyšících, které se po šesti letech od jeho narození rozpadlo, nyní je v péči matky. Otec o J. nejeví zájem, slibuje, že si jej vezme na víkend a nepřijede se zdůvodněním, že nemá na cestu.

Osobní anamnéza

Porod proběhl koncem pánevním. Psychomotorický vývoj byl opožděný a sluchová vada byla zjištěna kolem 3 roku. Sluchová vada je kompenzována sluchadly.

Diagnostika PPP, SPC

Chlapec je dle zjištění učitele v mateřské škole neklidný, nesoustředěný. Jeho paměť je spíše mechanická, pamatuje si slovo od slova. Čtení je na dobré úrovni, čte poměrně plynule a jeho řeč je srozumitelná.

Průběh edukace:

D. nastoupil do mateřské školy již ve 4 letech v místě bydliště, nikoliv mateřskou školu pro děti se sluchovým postižením. Nyní je ve školním týdnu ubytován v internátě základní školy pro žáky se sluchovým postižením. Zadané úkoly většinou samostatně nedokončí, je nutná opakovaná motivace. J. je hodně živý, nerad maluje, odmalička jej baví skládání puzzle. Nechuť ke kreslení přetrvává i v současné době.

4.3 Průběh výzkumu

Prostudovala jsem si určený soubor 200 významných obcí a měst České republiky, k němuž je vytvořen obrazový záznam odpovídajících znaků v Českém znakovém jazyce. Mým úkolem bylo doplnit každé město či obec didaktickým materiálem pro žáky základní školy. Sbírala jsem informace na internetu, pročetla knihy, třídila a, vybírala obrázky, texty, zajímavosti, informace, slavné rodáky a osobnosti k jednotlivým městům a ukládala je v digitální podobě. Samotný výzkum probíhal ve třech fázích.

V první fázi výzkumu jsem vytvářela základní informační tabulku každého města s údaji (obrázek 8) a doplnila ji upraveným textem (obrázek 9). Tabulka poslouží žákům nejprve jako učební text a později jako podklad i opora fixace nového učiva. Tabulka s údaji může být využita i vyučujícími různých předmětů (příloha 2 a 3) k přípravě na hodinu nebo při výkladu učiva.

Pracovní verze několika tabulek s jednoduchým upraveným textem jsem nejprve předložila ke konzultaci a připomínkám pedagogům výše uvedené základní školy. Podle jejich doporučení jsem tabulky s texty (obrázek 10) dále upravovala a přizpůsobovala předpokládanému ověřování

pro žáky ZŠ. Na základě zásadních výhrad a připomínek jsem přetvářela ostatní zbývající tabulky odpovídajícím způsobem.

Město	Benátky nad Jizerou
Kraj	Středočeský
Počet obyvatel	7042
Oficiální web	http://www.benatky.cz
Vodstvo, řeka	Řeka Jizera
Okres	Mladá Boleslav
Adresa městského úřadu	Zámek 49 294 71 Benátky nad Jizerou
Historie	První zmínka 1259, ve 14. století – město vzniklo ze Starých Benátek
Slavné osobnosti	Tycho Brahe a Johannes Kepler pobývali na zámku Karel Novák – profesor
Památky	Zámek s muzeem hraček a expozicí Tycho de Brahe Obecní dům Kostel sv. Máří Magdaleny Vodárenská věž
Zajímavosti	Oblíbené místo filmařů (Petrolejové lampy, Rodáci)

Obr. 8: Základní informační tabulka města Benátky nad Jizerou

Benátky nad Jizerou – původní/originální text

Město Benátky nad Jizerou, které má 7 000 obyvatel, leží u rybníkové krasovské mezi Práhou a Mladou Boleslaví.

Vzniklo v místě prastarého osídlení při křižovatské obchodní stezce. Prvními osadami byl hrad Dražice (nejlépe před r. 1264), který dnes připomíná pouze zřetelná věže a zbytky zdi a lán. Je to 3 km severovýchodně od Benátek.

Středověké město Nové Benátky bylo založeno v letech 1343 až 1346. Zámecký kostel se známým klášterem pochází z let 1527 a 1572 a je osobou památkově chráněna a velmi ceněna. Společně s radnicí tvoří hlavní část historického centra. Po několika dalších stavebních fázích byla vybudována zámek do dnešní podoby ukončena v polovině 18. století. Mezi nejznámější obyvatelé zámku patří - polští králové z Dynastie, český králové Tycho Brahe, první jezdci ze středověké války Jan z Bítvy, králové Ligez z Krasova, český arcibiskup Petr Pálffy z Pálffyů a v současnosti český arcibiskup Petr Pálffy z Pálffyů.

králové Jan-Habenský a následně Benátek Světla. Polští králové osídlení s dalšími významnými rodinami a dalšími informacemi o městě a regionu jsou připomenuty v expozicích zámku ve dvoře za zámku. Zachovaly přitom a zejména středověkých Návraty Benátek společně s areálem zámku a parkem, vlny a dalšími památkami včetně sochařské výzdoby byly důvodem k vyhlášení území památkové zóny.

Některé části města je vhodné k vycházkám v lesích, v síti Jizery nebo k procházkám na kůle, ložku či na kůle, kdy můžete navštívit středověké a turisticky zajímavé místo. Zajímavostí je také golfový areál **Resort Paradise**.

Benátky nad Jizerou jsou oblíbeným místem filmů. Hlavním centrem filmů je především město Staré Benátky a to s domácností Husova nádraží. Filmy a seriály - Dvůrský, Rodák, Záhada páně, Časový stroj, První světová, Petrolejové lampy, Dědičství ze starých dní.

Festivál
Arcibiskup Antonín Pavl Pálffy z Pálffyů si sídli v Benátkách nad Jizerou, odpočívá si a přemýšlí do Archibiskupského paláce v Praze na Hradčanech. Zámek se stává stávkou pro jeho původní město a sídlo. Teprve když arcibiskup usazí, vzniká se vlny do paláce, aby was navržená usazena. Od té doby až někteří zvěřenci v přepětí, aby oblékali přepětí a odjetí arcibiskupa.

Benátky nad Jizerou - upravený text

Benátky Nad Jizerou byly založeny v letech 1343-1346. Město leží v okrese Mladá Boleslav. Žije v něm 7042 obyvatel. Centrem města tvoří zámek.

V prostorných zámku se nachází muzeum hraček. První písemná zmínka o městě je z roku 1259.

V roce 1590 se na zámek přivážel královský **Tycho De Brahe**.

V roce 1600 přijel na zámek **Johannes Kepler**.

Ve městě je golfový areál **Resort Paradise**.

V Benátkách se nachází hodně sídla a seriálů. Rodinná pouta, Vypěchův, Petrolejové lampy.

Základní škola v Benátkách uspořádala reprezentaci na ploché dráze Mladá, Vidlav a Jan Vranová. Rodinná z Benátek je i v současnosti 90. let Zdeněk Kalich.

Obr. 9: Původní i upravený text k městu Benátky nad Jizerou

Níže je zobrazen pro ilustraci text s připomínkami neslyšícího pedagoga, které jsou zvýrazněny červeně. V příloze 5 je uveden připomínkovaný text v původní velikosti.

Obr. 10: Upravený text s připomínkami neslyšícího pedagoga

Druhá fáze výzkumu spočívala v doplnění základních tabulek různými didaktickými materiály:

- Pracovní listy
- Prezentace Smart notebook
- Prezentace Power-point
- Pexeso
- Kvízy
- Elektronická výuková hra

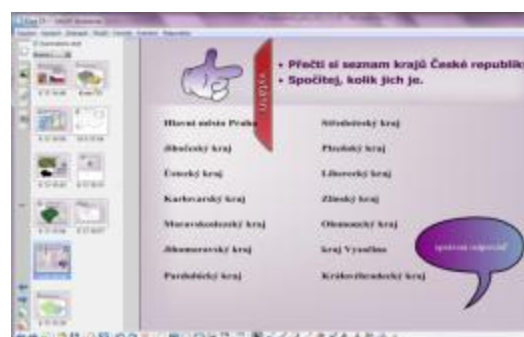
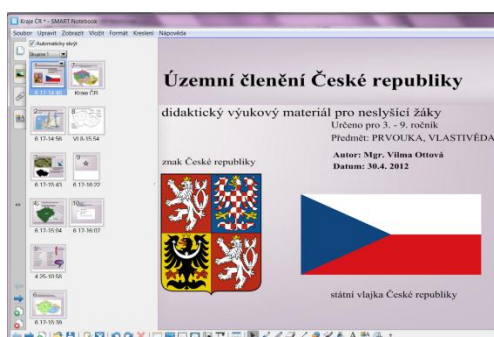
Pracovní listy (obrázek 11, příloha 7 - 9) jsou strukturovány podobným způsobem. Hlavičku stránky (někdy dvoustránky) tvoří nadpis, který je napsán velkými obrysovými písmeny. Žák si může název města vybarvit a tak se jej lépe zapamatovat. Následuje mapka České republiky se zakreslením daného města v rámci republiky i jejích krajů. Pracovní list je ilustrován barevnými fotografiemi a kliparty, které jsou proloženy výkladem, přehledem učiva i otázkami. V pracovních listech najdou žáci mimo jiné pověsti, zajímavosti a úkoly, které mohou vyřešit pomocí tabulky (obrázek), učebnice, mapy České republiky nebo webových stránek daného města.

Obr. 11: Pracovní list města Roudnice nad Labem

V hodinách se s vytištěným pracovním listem pracuje tak, že žák písemnou formou plní samostatně popsané instrukce. Zpravidla jde o zopakování tématu nebo procvičení nových informací. Žák kreslí, vybarvuje, opisuje, zatrhává, podtrhává, škrtná nebo doplňuje. Pracovní listy lze zobrazit na interaktivní tabuli a žáci mohou pracovat společně přímo u tabule.

Územní členění České republiky je zahrnuto v úvodní **prezentaci SMART notebook** (obrázek 12), která je určena pro výklad a prvotní seznámení s pojmem kraj.

Obr. 12: Územní členění - kraje České republiky

Prezentaci lze využít při práci s interaktivní tabulí Smart Board. Touto formou byla zpracována všechna krajská města a také hlavní město republiky – Praha.

Prezentace v Power-pointu (obrázek 13) využívá fotografie, kliparty a hypertextové odkazy k bližšímu vysvětlení textových informací. První obrazovka ukazuje název města spolu s městským znakem, druhá udává základní data, třetí specifikuje geografické podmínky a čtvrtá stránka zobrazuje historii města. Další stránky prezentace se zabývají průmyslem a slavnými osobnostmi daného města. Uvedeným způsobem jsou zpracována okresní města.

Obr. 13: Prezentace Power-point města Přerova

Dalším výukovým didaktickým materiálem je např. **puzzle** (obrázek 14), které lze jednoduše vyrobit z fotografie (rozměry 10cm x 15cm; 12,5 cm x 17,5 cm) pomocí strojku na puzzle. Běžná fotografie je podlepena pěnovou podložkou, která je součástí prodejního balení strojku na puzzle, případně lze koupit podložky i samostatně. Výroba puzzle je velmi jednoduchá a děti zaujme, stejně jako jejich pozdější skládání.

Obr. 14: Výroba puzzle z fotografie Poděbrad

Pexeso je hra zaměřená na paměť a soustředění. Hraje se s balíčkem čtvercových karet, které jsou rozloženy na stole obrázkem dolů. Obrázky jsou v balíčku dvakrát, cílem hry je nalézt mezi rozloženými kartičkami více dvojic než soupeř. Obrázkové pexeso (obrázek 15) nakreslila desetiletá Kateřina Kybová, která chodí do 4. třídy základní školy v Českém Brodě. Mezi její záliby patří kreslení, hudba, tanec, sport, láska ke zvířatům i k přírodě obecně.

Obr. 15: Kartičky pexesa (Kybová, K., 2012)

Kateřina také navštěvuje 3 roky výtvarný obor i hru na zobcovou flétnu v základní umělecké škole. Obrázky kreslila podle fotografií a sama si vybírala historické dominanty měst.

Kvíz nebo test (obrázek 16, příloha 10) poskytuje rychlým způsobem zpětnou vazbu o výsledcích vzdělávání. Primárně je určený pro rychlou motivaci spojenou s hodnocením žáků. Samozřejmě se dá modifikovat i pro jiné účely.

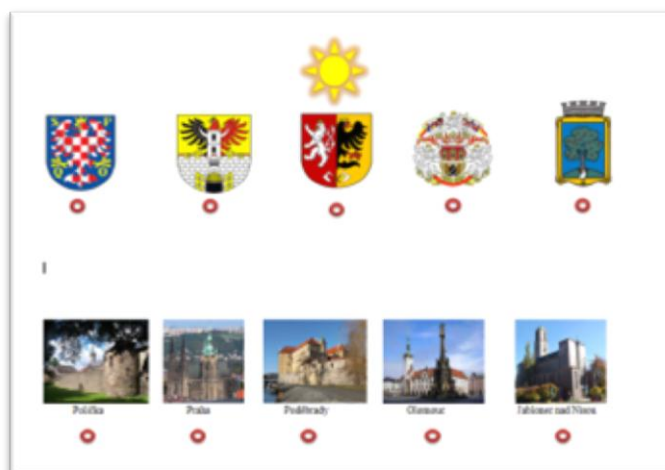
Obr. 16: Výřez kvízu – opakování a hodnocení

Elektronická výuková hra využívá jednoduchého elektrického obvodu. Dřevěná krabice (obrázek 17) ukrývá desku s řadami otvorů, které jsou osazeny kovovými nýtky a na druhé straně jsou propojeny vodiči se zdrojem (baterií). Přední strana desky je osazena objímkou se žárovíčkou, která se rozsvítí v případě propojení určitých nýtků, k čemuž dojde při dotyku dvou delších ohebných vodičů s banánky na konci.

Obr. 17: Dřevěná krabice pro elektronickou výukovou hru

Do přední strany krabice vkládáme pokaždé jinou papírovou kartu s dvěma řadami úkolů (obrázek 18), žák se dotkne jedním banánkem otvoru u otázky a druhým u odpovědi. Správnost odpovědi si ověří rozsvícením žárovíčky, která signalizuje uzavření elektrického obvodu. Zapojení obvodu se dá v případě potřeby obměnit. Papírové karty procvičují paměť při vybavování fotografií měst a jejich městských znaků.

Obr. 18: Karta s otázkami pro elektronickou výukovou hru

Třetí fází výzkumu bylo ověřování a úprava vzorových didaktických materiálů neslyšícími pedagogy i žáky. Materiály jsem předložila neslyšícím pedagogům k pročetí a připomínce. Očekávala jsem vyjádření jejich názoru k možnému využití didaktických materiálů v praktické výuce. Co se týká tabulek (příloha 6), měl každý z pedagogů odlišný názor. Zatímco jedna vyučující požadovala omezení veškerých číselných informací - například počet obyvatel, který považovala za nadbytečný a nepodstatný, druhá k téže tabulce chtěla ještě další a další doplnění. Také jsem byla požádána o kreslené ilustrace, které by v pracovních listech působily lépe než kliparty.

Tabulky se několikrát upravovaly a měnily, texty se přidávaly, vypouštěly, informace se vysvětlovaly, mazaly a znovu doplňovaly. Bylo obtížné spojit doporučení dvou rozdílných pohledů v jeden celek. Celý proces byl nesmírně zdlouhavý a vedl nejprve ke kompromisu a později k původnímu obsahovému záměru.

V příloze č. 5 jsou zaznamenány červeným písmem doporučení a další poznámky. Většinou je zde uveden i návrh úpravy textu. Zajímavé je, že problémem není užití složitějších termínů nebo pasivní konstrukce textu, např. „Na zahradě je umístěno sousoší Getsemanské zahrady (vysvětlení co to je)“. Problém vidí neslyšící pedagog ve faktech a údajích, které požaduje doplnit. Příloha č. 6 ukazuje rozdíl mezi původním a upraveným textem, který je po změně vhodný pro žáky 1. stupně.

K ověření didaktických v podmínkách školy nakonec nedošlo a proběhlo náhradním způsobem přímo v rodině neslyšícího žáka. Tabulky (příloha č. 4 a 6) byly předloženy zkoumaným jedincům spolu s didaktickými materiály (příloha č. 7 - 12) k ověření. Zvolený způsob ověřování se ukázal velkým přínosem, mohla jsem totiž komunikovat s každým dítětem jednotlivě a dostávala jsem podnětné rady od jejich rodičů.

Při ověřování reagovali tři jedinci specifikovaní v kazuistikách č. 1 - 3 tímto způsobem:

Kazuistika č. 1

Pracovní list města Polička (obrázek 19) D. vypracovával jako první. Větu „Město leží v Pardubickém _____“ doplnil D. pohotově, protože tuto informaci již znal. Pracoval samostatně a opisování názvu města provedl velkými tiskacími písmeny.

Obr. 19: Kazuistika č. 1 - Polička

Vyplňování pracovního listu města Benátky nad Jizerou (obrázek 20) přineslo první zádrhel. Poměrně problematické se jevílo zakreslení řeky do slepé mapy. D. nakoukl do mapy, našel řeku a zakreslil ji, zbytek pracovního listu už byla rychlá a samostatná práce – bez otázek a komentářů.

Obr. 20: Kazuistika č. 1 - Benátky nad Jizerou

Obr. 21: Kazustika č. 1 – Jablonec nad Nisou

Při výkladu prezentace o Kroměříži (obrázek 22) D. nechápal spojení slov Hanácké Athény. Hledali jsme na internetu a společně jsme ihned doplnili vysvětlení přímo do prezentace (příloha 11).

Obr. 22: Prezentace města Kroměříž

Kazustika č. 2

N. si často čte, je to znát i na jejím způsobu práce při vyplňování pracovního listu Poličky (obrázek 23), kdy nemá moc problémů

s upraveným textem, který sama iniciativně popisovala podle obrázků. Mimo jiné mluvila o náměstí, slovo podloubí neznala. Jak maminka dodala, podobné je to i botami, kdy gumáky N. nepojmenuje.

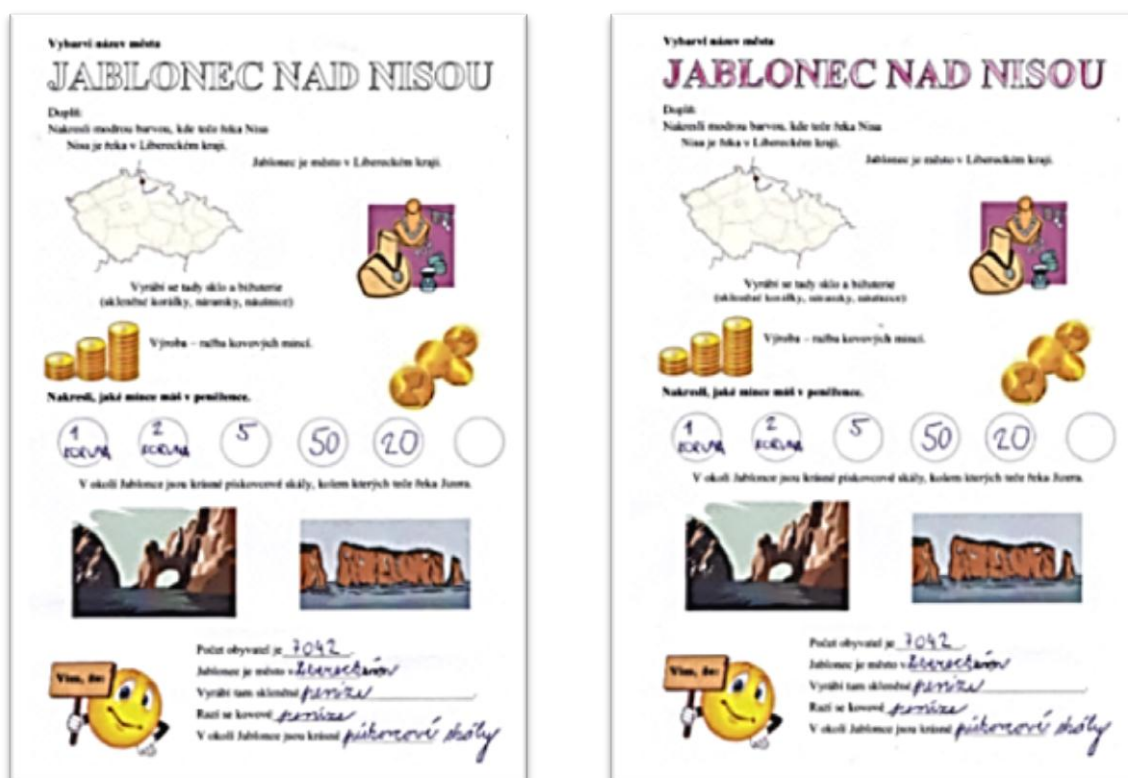
Obr. 23: Kazuistika č. 2 - Polička

Větu „Žije v něm _____ obyvatel“, doplnila znakem „hodně nebo moc“, po ukázání polička v tabulce doplnila číslici přesného počtu. Ostatní odpovědi již zapsala bez problémů – má poměrně úhledné písmo. U pracovního listu Benátky nad Jizerou (obrázek 24) se zarazila u zakreslení řeky do slepé mapy. N. použila předloženou mapu, našla řeku, a přesto ji zakreslila chybně. Hvězdu pojmenovala po oblíbené herečce a zpěvačce bez otázek a nápovědy.

Obr. 24: Kazuistika č. 2 – Benátky nad Jizerou

Z rozhovoru s rodiči vyplývá, že N. má problémy ve škole, když dostane úkol, s nímž si neví rady. Zastaví se u otázky, na kterou nezná odpověď, dlouho nad ní přemýšlí a nejde dál. Nedokáže ji přeskočit a vrátit se případně později. Často se stává, že v určeném časovém horizontu nestihne dokončit daný úkol. Její paní učitelka už to ví, a pokud vidí, že N. stojí u nějakého úkolu, ukáže jí, že má pokračovat dál. Ze začátku se stávalo, že se N. zarazila u první otázky, zbytek otázek znala, případně v dalším textu měla nápovědu, k níž se vůbec nedostala.

Obr. 25: Kazuistika č. 2 - Jablonec nad Nisou

Počet obyvatel Jablonce nad Nisou v pracovním listu (obrázek 25) N. doplnila správně pomocí tabulky, kterou si dlouze prohlížela. Napoprvé nedokončila pracovní list, protože už pracovala rychle a s přehledem. Věděla, co má dělat (po zkušenostech s ostatními pracovními listy) a přehlédla pokyn k vybarvení názvu města. „Razí se kovové mince“, doplnila rychle – pamatovala si větu z první poloviny listu, ale dotazovala se: „Co je mince“? Stačilo ukázat peníze a už se usmívala. Problémem byl pojem „pískovcové skály“, které jsme hledali na internetu. Presentace

Kroměříže působila stejný problém se spojením slov Hanácké Athény jako u předchozího posuzovaného případu.

Kazuistika č. 3

Skládání puzzle považuje J. za příjemnou zábavu - puzzle Bílé věže v Hradci Králové mu zabralo jen chvíličku a příjemně jej naladilo do další práce. U pracovního listu Poličky (obrázek 26) se J. vyptával, jestli má psát psacím nebo tiskacím písmem. Nabídla jsem chlapci vlastní výběr a zvolil velké tiskací, posléze použil i psací písmo. U městských znaků nakoukl s mírnou nechutí do textu - nechtěl vybarvovat znak, ale po pochvale a motivaci se pustil se zaujetím do práce.

Obr. 26: Kazuistika č. 3 – Polička

Obr. 27: Kazuistika č. 3 – Benátky nad Jizerou

Pracovní list města Benátky nad Jizerou (obrázek 27) započal chlapec rázně vykreslováním obrysových písmen. Zeptal se, jakou barvou má vykreslit název města. Nechala jsem to na jeho výběru, kdy volně střídal pastelky.

Při opisu názvu města řešil, jestli napsat velké nebo malé „b“ na začátku slova a co by měl udělat s mezerami mezi slovy: „Mezery nebo spojit všechno“? Znovu se zamyslel a ptal se, jestli „NAD JIZEROU“ je jedno slovo.

Zakreslování řeky způsobovalo problém, J. chvíli nevěděl, jak na to. Po předložení obecné zeměpisné mapy České republiky řeku zakreslil chybným způsobem. Ve spodní části pracovního listu si J. vybral si svoji hvězdu, kterou pojmenoval znakem Hvězda a otázal se: „Můžu vybarvit druhou? Jméno druhé je Zvědavá.“ Pracovní list města Jablonce nad Nisou (obrázek 28) začal vyplňovat rovnou zakreslováním řeky, kterou zaznamenal správně podle předložené mapy. Název města začal vykreslovat zeleně, ale nedokončil a tázavě se zadíval s očekáváním reakce, která se z mé strany nedostavila. Mince označil číslicemi 1, 2, 3, 5, 10, 20. Počet obyvatel zhodnotil nejprve slovy „milion, to je hodně“, a po nakouknutí do tabulky doplnil správné číslo. K další otázce řekl, že Jablonce je město v Praze. Po upozornění možnosti kontroly a nápovědy v tabulce města si našel správnou odpověď, kterou doplnil do pracovního listu. Dále dopsal, že se v Jablonci vyrábí skleněné talíře a razí kovové peníze. J. zná a popsal slovo mince takto: „Peníze jsou kovový“. V okolí Jablonce jsou „jablka“, po připomenutí „Koukni se na nápovědu“ poznamenal: „...aha skály“.

Obr. 28: Kazuistika 3 – Jablonce nad Nisou

Prezentaci města (obrázek 22) ohodnotil ihned se spatřením titulu první obrazovky nesoucí název okresního města Kroměříž - Hanácké Athény: „Co jsou Athény, neznám“. U historických památek se zastavil a řekl: „Líbí!“ na fotografie květin v Květné zahradě. Osobnosti komentoval otázkou: „Kdo to je? Neznám. Hložek? Nikdy neviděl. Macourek neznám“. Pustila jsem mu na DVD ukázkou z filmu Mach a Šebestová, což poznal a řekl: „Aha, už vím“. Hypertextové odkazy u jednotlivých obrázků jej sice zajímaly, ale číst si sám nechtěl.

4.4 Shrnutí, návrhy a opatření pro pedagogickou praxi

Tato podkapitola shrnuje celkově výzkumné šetření vzhledem k hlavnímu cíli diplomové práce i k jejím dílčím cílům. Šetření bylo časově velmi náročné a obsahově rozsáhlé, proto probíhalo ve spolupráci s pedagogy zkoumané základní školy, s ochotnými rodiči a jejich neslyšícími dětmi. Na konečné podobě didaktických materiálů se svým způsobem podílela nadaná budoucí malířka (obrázkové pexeso), studentka informatiky (grafické úpravy pracovních listů a prezentací), speciální pedagog ZŠ praktické (SMART notebook prezentace) i můj otec, který sestavil elektronickou výukovou hru. Dílčí cíle byly naplněny tímto způsobem:

Prostudovat a zpracovat teoretické poznatky k tématu práce.

Teoretická část práce sumarizuje a zpracovává prostudované poznatky o sluchovém postižení, vzdělávání neslyšících a rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Tyto poznatky poskytují východiska pro realizaci praktické části práce.

Prostudovat soubor 200 znaků významných obcí a měst ČR.

Určená významná města a obce ČR, kterých bylo celkem 200, byla po prostudování roztríděna do několika skupin. První skupinu tvoří krajská města, druhou skupinou jsou města okresní, ve třetí skupině jsou města subjektivně blízká autorovi této práce a poslední skupina patří zbývajícím městům. Podskupinu zbývajících měst tvoří města ležící v blízkosti řeky, která se současně objevuje v jejich názvu.

Shromáždit faktická a ilustrativní data ke každému městu.

Během 12 měsíců byly shromážděny informace o každém z 200 měst (příloha 3). Výchozím zdrojem byl webový portál Wikipedie (<http://cs.wikipedia.org/wiki>), který je nepřehlednou studnicí informací. Tyto informace jsem ověřovala na webových stránkách jednotlivých měst a rozšiřovala studiem encyklopedií, regionální literatury, učebnicemi zeměpisu pro ZŠ, vlastními fotografiemi a poznatky z regionů, aj.

Informace a data byly ukládány v digitální podobě podle příslušnosti k danému městu.

Zaznamenat geografickou polohu jednotlivých obcí či měst v ČR.

Geografická poloha města byla zaznamenána barevnou tečkou do slepé mapky České republiky s vyznačením krajů taktéž v digitální podobě a uložena do složky k příslušnému městu k pozdějšímu použití.

Vytvořit didaktické materiály ke každé obci či města.

Základním didaktickým materiálem ke každému z 200 měst je tabulka s informacemi, která je doplněna upraveným textem a motivujícími barevnými obrázky. Dále je ke každému městu vytvořen výukový didaktický materiál (více v kapitole 4.3).

Upravit didaktické materiály podle neslyšících pedagogů dané ZŠ.

Vytvořené výukové materiály byly předloženy neslyšícím pedagogům školy, kteří zpočátku na úpravách ochotně spolupracovali a přislíbili ověřování ve výuce. Vzorové informační tabulky byly upraveny podle jejich návrhů. S přicházejícím jarem výměna informací zamrzla na mrtvém bodě výmluv a odkládání další spolupráce na neurčito.

Ověřit vybrané didaktické materiály v ZŠ pro sluchově postižené.

Tento dílčí cíl nebyl jako jediný splněn, situaci vybrané základní školy zkomplikovalo šetření České školní inspekce a povinné testování žáků 5. a 9. tříd ZŠ, které ověřování posunulo na neurčito. Náhradním způsobem ověření těchto materiálů se stala spolupráce s rodiči neslyšících žáků mladšího školního věku, kteří k tomuto dali souhlas. Kazuistiky neslyšících školáků byly označeny čísly 1 – 3 a zhodnoceny s ohledem na práci s jednotlivými předloženými didaktickými materiály.

Připravit kompletní digitální materiál k ověření v ZŠ pro sluchově postižené.

Didaktické výukové materiály byly zpracovány a zaznamenány v digitální podobě na DVD nosič a jsou tedy připraveny k ověření v ZŠ pro sluchově postižené v příštím školním roce.

Návrhy opatření pro pedagogickou praxi

Vytvořené didaktické materiály jsou určeny pro neslyšící žáky základních škol. Text, kterým jsou materiály opatřeny, je upravený s ohledem na specifika těchto žáků. Při úpravě textu jsem došla k závěru, že velmi záleží na člověku, který text čte a připomínkuje. Nelze se při úpravě řídit bezhlavě radami každého neslyšícího pedagoga, protože každý je individualitou svými zkušenostmi, názory i pohledem na problematiku úpravy textu pro neslyšící žáky. Je lépe, držet se hlavních zásad úprav textu a ponechat na žáku samotném, jak si s ním poradí a spíše doprovázet jeho touhu po odpovědích svou pomocí.

Každý žák je jiný, každý má jiné dispozice a učební styl bez ohledu na sluchovou ztrátu či postižení. Při ověřování pracovních listů, skládaček a prezentací jsem sledovala, jak to posunuje žáky mladšího školního věku vpřed. Rozšířila se jim slovní zásoba, změnil se celkový rozhled o geografických pojmech a údajích v rámci České republiky. Žáci objevovali souvislosti a pojmenovávali vzájemné vztahy mezi jednotlivými údaji v různých podkladech. Táпали, ověřovali, určovali cíl svého hledání a zakreslovali do prázdných míst svých pracovních listů. „Klikali“ na hypertextové odkazy v prezentacích, vyptávali se na nová slova a hledali v předložených materiálech požadované odpovědi. Velmi rychle si zvykli na způsob práce s předkládanými informacemi a uměli je využít.

Práce tohoto druhu má obrovský smysl i potenciál, bohužel není, s kým je rozvíjet. Neslyšící, kteří jsou aktivní, mají spoustu své práce a na něco podobného jim nezbyvá čas. Ideálním stavem by bylo zřízení webového výukového portálu, kde by byl ke každému znaku města přiřazen interaktivní výukový prostor.

Vyučující si může didaktický materiál modifikovat podle svého, protože je v digitální podobě. Žáci mohou s výukovými materiály pracovat samostatně či ve skupině. Většinu materiálů lze využít při opakování a fixaci již probraného učiva, stejně jako při osvojování učiva nového.

ZÁVĚR

Cíl diplomové práce se podařilo splnit, didaktický výukový materiál je zpracován pro všech 200 měst ve formě základní informační tabulky s upraveným textem a ilustrativními fotografiemi nebo obrázky. Dále je 200 měst zpracováno ještě jednou v různých podobách didaktických materiálů, kterými jsou pracovní listy, pexesa, prezentace a kvízy, aj. Výukové materiály slouží jako inspirace k práci pedagoga a lze je dotvářet nebo modifikovat podle individuální potřeby žáka nebo třídy. Také jsou zaznamenány v digitální podobě na DVD nosiči, který je součástí této práce.

Přestože didaktické materiály nebyly ověřeny v běžné výuce neslyšících, ale v jejich domácím prostředí, lze se domnívat, že se osvědčily, stejně jako individuální přístup, který je nezbytný pro vzdělávání neslyšících žáků.

Vytvářené didaktické materiály pro neslyšící žáky by měly být pestré, aby si v nich každý našel něco zajímavého. Měly by být barevné, aby žáky zaujaly. Měly by ukazovat souvislost s reálným životem, aby udržely dětskou pozornost u zdánlivě nezáživného tématu. A konečně, měly by být krátké, výstižné i lákavě směřující k širšímu záběru, čímž by motivovaly žáky k dalšímu hledání informací. Žákům je třeba předkládat více informací, abychom uspokojili i vyspělejší jedince. Je třeba po nich chtít stále víc, protože minimalizace požadavků vede k rigiditě a fixaci nežádoucích učebních návyků.

Dle mého zjištění není podstatné, jak upravený text pro neslyšící žáky vypadá. Spíše záleží na způsobu jeho využití a pedagogovi, který by měl být blízko v případě informační nouze. U dětí je zkrátka přítomnost dospělého v procesu učení nezbytná, a u dětí se sluchovým postižením to platí dvojnásob.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá problematikou vzdělávání neslyšících žáků základní školy ve vzdělávacích oblastech Člověk a jeho svět a Člověk a příroda.

Základem výzkumu je souhrn poznatků získaný studiem odborné literatury, který vymezuje sluchové postižení, vzdělávání neslyšících a rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Výzkumné šetření čtvrté kapitoly popisuje použité techniky výzkumu, specifikuje proces tvorby didaktických materiálů i jejich ověřování.

Cílem práce je vytvoření ucelené databáze základních informací o 200 významných městech ČR. Informace jsou doplněné didaktickým výukovým materiálem, který je upraven tak, aby respektoval specifika neslyšících žáků základní školy.

Didaktické materiály budou sloužit neslyšícím žákům základní školy jako učební pomůcka k osvojení poznatků o 200 významných městech České republiky.

SUMMARY

This master's thesis is dealing with educational issues of deaf pupils in primary schools in the educating areas witch are The Man and his world and The Man and the nature .

The research is based on a summary of findings gained by reading the literature and defines the hearing impairment, the education of deaf people and the educational framework for primary education.

In the fourth chapter the investigation describes used techniques of research, specifies the creation process of the didactic materials and also the way of their validating.

A comprehensive database of basic information about 200 cities and towns of the Czech Republic is the goal of this thesis and the didactic instructional materials, which are modified for the purpose of respecting the specifics of deaf pupils in the primary schools, serve as a supplement of the database.

The didactic materials will be used as a learning tool for deaf pupils in primary school to help them gain the knowledge about 200 important cities and towns of the Czech Republic.

SEZNAM ZKRATEK

%	Procento
‰	Promile
§	Paragraf
aj.	A jiné
cm	Centimetr
CSc.	Kandidát věd
č.	Číslo
ČR	Česká republika
dB	Decibel
doc.	Docent, docentka
dr.	Doktor
FM	bezdrátový přenos zvuku
Hz	Herz
JAMU	Janáčkova akademie múzických umění
např.	Například
Obr.	Obrázek
PAZ	Pomocný artikulační znak
Ph.D	Doktor
PhDr.	Doktor filosofie
prof.	Profesor, profesorka
RVP	Rámcové vzdělávací programy
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
Sb.	Sbírka
SPC	Speciální pedagogické centrum
SPV	Státní program vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program
Tab.	Tabulka
tj.	To jest
tzn.	To znamená
UK	Univerzita Karlova
WHO	Světová zdravotnická organizace

SEZNAM LITERATURY, ZDROJE

Literatura:

BAREŠOVÁ, J., HRUBÝ, J. *Didaktické a technické pomůcky pro sluchově postižené v MŠ a ZŠ*. 1. vyd. Praha: Septima, 1999. ISBN 80-721-6105-9.

BARTOŇOVÁ, M.; VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Texty k distančnímu vzdělávání. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.

BULOVÁ, A. Uvedení do surdopedie. In PIPEKOVÁ, J. a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-65-6.

BRADÁČOVÁ, Z. *Bilingvismus z pohledu rodičů*. Info-Zpravodaj, roč. 9, č. 4., 2001.

CZUMALOVÁ, A. Neslyšící a specifika jejich komunikace. Rozdíly mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem. *Tlumočnický jako most komunikace mezi slyšícím zdravotníkem a neslyšícím pacientem*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-87-1.

ČEŇKOVÁ, I. *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-09-9.

ČERVENKOVÁ, A. *Co a jak číst se sluchově postiženým dítětem*. Praha: FRPSP, 1999.

DAŇOVÁ, M. *Metodika úpravy textů pro znevýhodněné čtenáře*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-2389-1.

DOSTÁL, J. *Tvorba výukových materiálů*. Olomouc: UP, 2011. ISBN 978-80-244-2783-6.

FREEMAN, R. D., CARBIN, C. F., BOESE, R. J. *Tvé dítě neslyší?* Praha: FRPSP, 1992.

HÁJEK, J. *Vybrané kapitoly z didaktiky geografie*. 2. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003. ISBN 80-708-2988-5.

HORÁKOVÁ, R. Uvedení do surdopedie. In PIPEKOVÁ, J.: *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.

HRICOVÁ, L. *Komunikační kompetence žáků základních škol pro sluchově postižené v České republice a v Německu* [online]. 2010 [cit. 13. 2. 2012]. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Marie Vítková. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/79581/pedf_r/>.

- HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 1. díl.* Praha: Septima, 1999. ISBN 80-7216-096-6.
- HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu. 2. díl.* Praha: Septima, 1998. ISBN 80-7216-075-3.
- HUDÁKOVÁ, A. *Bilingvismus z pohledu rodičů.* Info- Zpravodaj. roč. 9, č. 4. 2001.
- JANOTOVÁ, N. *Kapitoly o integraci sluchově postižených dětí.* Praha: Septima, 1998. ISBN 80-85801-81-7.
- JANOTOVÁ, N., ŘEHÁKOVÁ, K. *Surdopedie. Komunikace sluchově postižených.* Praha: SPN, 1990. ISBN 80-7066-004-X.
- JEDLIČKA, I., ŠKODOVÁ, E. a kol. *Klinická logopedie.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6.
- KLENKOVÁ, J. *Logopedie.* 1. vyd. Praha: Grada publishing, 2006. ISBN 80-247-1110-9.
- KOMORNÁ, M. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce.* Praha, Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-18-1.
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených.* Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0329-2.
- KRAHULCOVÁ-ŽATKOVÁ, B. *Komplexní komunikační systémy těžce sluchově postižených.* Praha: UK, 1996. ISBN 80-7184-239-7.
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených.* Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0329-2.
- LEJSKA, M. *Poruchy verbální komunikace a foniatrie.* Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-038-7.
- MACUROVÁ, A. *Poznáváme Český znakový jazyk.* Speciální pedagogika 11, č. 2, 2001. ISSN 1211-2720
- MACUROVÁ, A. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí. 2. vyd.* Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-00-6.
- OKROUHLÍKOVÁ, L. *Notace - zápis českého znakového jazyka.* Vyd. 1. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-93-21.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.

POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-71-54.

POTMĚŠIL, M.: *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Fortuna, 2000. ISBN 80-7168-744-8.

POTMĚŠIL, M. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. Praha: Fortuna 2003. ISBN 80-7168-715-4.

PROCHÁZKOVÁ, V., VYSUČEK, P. *Jak komunikovat s neslyšícím klientem?* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-18-4.

PULDA, M. *Surdopedie se zaměřením na raný a předškolní věk*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-2100-47-62.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání (RVP ZV) se změnami provedenými k 1. 9. 2007. Praha: VÚP, 2007.

SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, P.; OKROUHLÍKOVÁ, L. *Rysy přirozených jazyků: český znakový jazyk jako přirozený jazyk; Lexikografie: slovníky českého znakového jazyka*. 2. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-8715-391-8.

SLOWÍK, J. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. ISBN 13: 978-80-7367-691-9.

SOBOTKOVÁ, A. *Komunikace sluchově postižených*. In VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

SOURALOVÁ, E. *Čtení neslyšících*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0433-8.

SOURALOVÁ, E. *Speciální pedagogika osob s postižením sluchu*. In STRNADOVÁ, V. *Odezírání jako schopnost*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-05-1.

ŠLAPÁK, I; FLORIÁNOVÁ, P. *Kapitoly z otorhinolaryngologie a foniatrie*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-67-2.

RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0646-2.

VITÁSKOVÁ, K. LUDVÍKOVÁ, L. SOURALOVÁ, E. *Zefektivnění studia profesního uplatnění handicapovaných studentů na vysokých školách*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0621-7.

VÍTKOVÁ, M. (ed.). *Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.

Internetové odkazy:

ČERVINKOVÁ, I. *Některé možnosti úprav textu pro neslyšící čtenáře*. [1. 3. 2007, online]. [cit. 8. 6. 2012]. Dostupné na World Wide Web: <http://ruce.cz/clanky/_432.pdf>.

Kochlear. *Prstová abeceda* [online]. [cit. 14. 2. 2012]. Dostupné na World Wide Web: <<http://kochlear.cz/prstovka/prstovka.html>>.

LANGER, J. *Pracovníci škol pro sluchově postižené a znakový jazyk – zpráva z výzkumného projektu* [online]. [cit. 19. 3. 2012]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.uss.upol.cz/cz/clenove/profil/langer/clanky/2006-Pracovnici.pdf>>.

LORM. *Komunikační systémy osob s hluchoslepotou* [online]. Praha [cit. 15. 2. 2012]. Dostupné na World Wide Web: <<http://lorm.cz/cs/hluchoslepi/komunikacni-systemy-osob-s-hluchoslepotou.php>>.

ŠEBKOVÁ, H. *Terminologie - heslo: znakovaná čeština* [online]. [cit. 14. 5. 2012]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.cktzj.com/terminologie>>.

SOURALOVÁ, E. *Děti se sluchovým postižením*. [online]. [cit. 18. 2. 2012]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/deti-se-sluhovym-postizenim.shtml>>.

Legislativa:

Zákon č. 155/1998 Sb., zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění pozdějších předpisů zákona č. 384/2008 Sb. a zákona č. 423/2008 Sb.

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Vyhláška č. 147/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělávání, dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška č. 116/2011 Sb., kterou se mění vyhláška č. 72/ 2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Hypertextové odkazy:

<http://www.grantadvisor.cz/signall2-system.html>

<http://www.val-mez.cz/>

<http://www.skolaholeckova.cz/>

<http://teiresias.muni.cz>

<http://pyramida-moodle.osu.cz>

<http://www.vdv.cz>

<http://www.frpsp.cz>

<http://cktzj.sweb.cz/terminol.htm>

<http://www.cktzj.com/terminologie>

<http://cs.wikipedia.org/wiki>

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obr. 1:	Porovnání audiologické a kulturní definice hluchoty	s. 15
Obr. 2:	Jednoruční prstová abeceda	s. 17
Obr. 3:	Česká dvouruční prstová abeceda	s. 18
Obr. 4:	Struktura totální komunikace	s. 28
Obr. 5:	Znakovací prostor	s. 32
Obr. 6:	Kurikulární dokumenty ČR	s. 37
Obr. 7:	Schéma vyjadřující hlavní úkoly didaktiky geografie	s. 43
Obr. 8:	Základní informační tabulka města Benátky nad Jizerou	s. 57
Obr. 9:	Původní i upravená tabulka k městu Benátky nad Jizerou	s. 57
Obr. 10:	Upravený text s připomínkami neslyšícího pedagoga	s. 58
Obr. 11:	Pracovní list města Roudnice nad Labem	s. 59
Obr. 12:	Prezentace SMART notebook Územní členění – kraje České republiky	s. 59
Obr. 13:	Prezentace Power-point města Přerova	s. 60
Obr. 14:	Výroba puzzle z fotografie Poděbrad	s. 60
Obr. 15:	Kartičky pexesa	s. 61
Obr. 16:	Výřez kvízu – opakování a hodnocení	s. 62
Obr. 17:	Dřevěná krabice pro elektronickou výukovou hru	s. 62
Obr. 18:	Karta s otázkami pro elektronickou výukovou hru	s. 63
Obr. 19:	Kazuistika č. 1 – Polička	s. 64
Obr. 20:	Kazuistika č. 1 – Benátky nad Jizerou	s. 64
Obr. 21:	Kazuistika č. 1 – Jablonec nad Nisou	s. 65
Obr. 22:	Prezentace města Kroměříž	s. 65
Obr. 23:	Kazuistika č. 2 – Polička	s. 66
Obr. 24:	Kazuistika č. 2 – Benátky nad Jizerou	s. 66
Obr. 25:	Kazuistika č. 2 – Jablonec nad Nisou	s. 67
Obr. 26:	Kazuistika č. 3 – Polička	s. 68
Obr. 27:	Kazuistika č. 3 – Benátky nad Jizerou	s. 68
Obr. 28:	Kazuistika č. 3 – Jablonec nad Nisou	s. 69
Tab. 1:	Mezinárodní klasifikace sluchových poruch nebo vad dle WHO	s. 13
Tab. 2:	Manuální a nemanuální složky znakového jazyka	s. 35

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1: Seznam 200 významných obcí a měst ČR
- Příloha 2: Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru pro 1. stupeň
Prvouka, Vlastivěda
- Příloha 3: Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru pro 6. - 9. ročník
Zeměpis (geografie)
- Příloha 4: Tabulka k městu Polička
- Příloha 5: Text k tabulce města Polička s připomínkami neslyšícího pedagoga
- Příloha 6: Tabulka k městu Benátky nad Jizerou
- Příloha 7: Pracovní list města Polička
- Příloha 8: Pracovní list města Benátky nad Jizerou
- Příloha 9: Pracovní list města Jablonec nad Nisou
- Příloha 10: Kvíz
- Příloha 11: Prezentace města Kroměříž
- Příloha 12: Smart notebook prezentace - ukázka
- Příloha 13: DVD s didaktickým materiálem

SEZNAM 200 VÝZNAMNÝCH OBCÍ A MĚST ČESKÉ REPUBLIKY

Praha	Příbram
Brno	Orlová
Ostrava	Cheb
Plzeň	Trutnov
Olomouc	Písek
Liberec	Kolín
Hradec Králové	Kroměříž
České Budějovice	Šumperk
Ústí nad Labem	Vsetín
Pardubice	Valašské Meziříčí
Haviřov	Litvínov
Zlín	Nový Jičín
Kladno	Hodonín
Most	Uherské Hradiště
Karviná	Český Těšín
Frydek-Místek	Břeclav
Opava	Krnov
Děčín	Sokolov
Karlovy Vary	Litoměřice
Teplice	Havlíčkův Brod
Chomutov	Žďár nad Sázavou
Jihlava	Chrudim
Prostějov	Kopřivnice
Přerov	Strakonice
Jablonec nad Nisou	Bohumín
Mladá Boleslav	Klatovy
Česká Lípa	Jindřichův Hradec
Třebíč	Vyškov
Třinec	Jirkov
Tábor	Náchod
Znojmo	Kutná Hora
	Blansko

Hranice (okres Přerov)	Rokycany
Žatec	Poděbrady
Mělník	Roudnice nad Labem
Louny	Vrchlabí
Otrokovice	Aš
Kadaň	Jaroměř
Beroun	Tachov
Bruntál	Jeseník
Uherský Brod	Holešov
Kralupy nad Vltavou	Uničov
Svitavy	Vysoké Mýto
Rožnov pod Radhoštěm	Nový Bor
Ostrov	Vlašim
Česká Třebová	Veselí nad Moravou
Pelhřimov	Kyjov
Neratovice	Prachatice
Rakovník	Velké Meziříčí
Jičín	Rychnov nad Kněžnou
Benešov	Říčany
Dvůr Králové nad Labem	Sušice
Varnsdorf	Moravská Třebová
Bílina	Frenštát pod Radhoštěm
Klášterec nad Ohří	Rumburk
Brandýs nad Labem - Stará Boleslav	Boskovice
Ústí nad Orlicí	Humpolec
Slaný	Domažlice
Turnov	Nové Město na Moravě
Chodov	Hlinsko
Nymburk	Studénka
Zábřeh	Čelákovice
Hlučín	Litomyšl
Mariánské Lázně	Nové Město nad Metují
Šternberk	Litovel
Český Krumlov	Čáslav
Krupka	Lanškroun

Chotěboř	Mikulov
Frýdlant nad Ostravicí	Napajedla
Mohelnice	Stříbro
Kuřim	Hulín
Ivančice	Frýdlant
Milevsko	Bílovec
Nová Paka	Sezimovo Ústí
Štětí	Hrádek nad Nisou
Lovosice	Odry
Polička	Soběslav
Rýmařov	Kaplice
Duchcov	Kraslice
Semily	Nový Bydžov
Choceň	Dobruška
Bystřice nad Pernštejnem	Slavičín
Hořice	Světlá nad Sázavou
Třeboň	Tanvald
Příbor	Benátky nad Jizerou
Bystřice pod Hostýnem	Petřvald
Nejdek	Nýřany
Přelouč	Kravaře
Červený Kostelec	Rychvald
Lipník nad Bečvou	Letovice
Mnichovo Hradiště	Staré Město (okres Uherské Hradiště)
Týn nad Vltavou	Mímoň
Lysá nad Labem	Blatná
Tišnov	Vodňany
Broumov	Dubňany
Vimperk	Český Brod
Moravské Budějovice	Veselí nad Lužnicí
Dačice	Hořovice
Dobříš	Hronov
Sedlčany	Vratimov
Dubí	

VZDĚLÁVACÍ OBLAST: ČLOVĚK A JEHO SVĚT

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru pro 1. stupeň

Prvouka, Vlastivěda

Tematický okruh: MÍSTO, KDE ŽIJEME

Očekávané výstupy – 1. období (1. – 3. ročník)

Žák:

- ⌚ vyznačí v jednoduchém plánu místo svého bydliště a školy, cestu na určené místo a rozliší možná nebezpečí v nejbližším okolí
- ⌚ začlení svou obec (město) do příslušného kraje a obslužného centra ČR, pozoruje a popisuje změny v nejbližším okolí, obci (městě)
- ⌚ rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitost

Očekávané výstupy – 2. období (4. – 5. ročník)

Žák:

- ⌚ určí a vysvětlí polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu
- ⌚ určí světové strany v přírodě i podle mapy, orientuje se podle nich a řídí se podle zásad bezpečného pohybu a pobytu v přírodě
- ⌚ rozlišuje mezi náčrty, plány a základními typy map; vyhledává jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí na mapách naší republiky, Evropy a polokouli
- ⌚ vyhledá typické regionální zvláštnosti přírody, osídlení, hospodářství a kultury, jednoduchým způsobem posoudí jejich význam z hlediska přírodního, historického, politického, správního a vlastnického
- ⌚ zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest a porovná způsob života a přírodu v naší vlasti i v jiných zemích

Učivo

- ⌚ **místní region** – zeměpisná poloha, kritéria pro vymezení místního regionu, vztahy k okolním regionům, základní přírodní a socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj (potenciál x bariéry)
- ⌚ **Česká republika** – zeměpisná poloha, rozloha, členitost, přírodní poměry a zdroje; obyvatelstvo: základní geografické, demografické a hospodářské charakteristiky, sídelní poměry; rozmístění hospodářských aktivit, sektorová a odvětvová struktura hospodářství; transformační společenské, politické a hospodářské procesy a jejich územní projevy a dopady; hospodářské a politické postavení České republiky v Evropě a ve světě, zapojení do mezinárodní dělby práce a obchodu
- ⌚ **regiony České republiky** – územní jednotky státní správy a samosprávy, krajské členění, kraj místního regionu, přeshraniční spolupráce se sousedními státy v euroregionech

Tematický okruh: LIDÉ A ČAS

Očekávané výstupy – 1. období (1. – 3. ročník)

Žák:

- ⌚ využívá časové údaje při řešení různých situací v denním životě, rozlišuje děj v minulosti, přítomnosti a budoucnosti
- ⌚ pojmenuje některé rodáky, kulturní či historické památky, významné události regionu, interpretuje některé pověsti nebo báje spjaté s místem, v němž žije
- ⌚ uplatňuje elementární poznatky o sobě, o rodině a činnostech člověka, o lidské společnosti, soužití, zvycích a o práci lidí; na příkladech porovnává minulost a současnost

Očekávané výstupy – 2. období (4. – 5. ročník)

Žák:

- ⌚ pracuje s časovými údaji a využívá zjištěných údajů k pochopení vztahů mezi ději a mezi jevy
- ⌚ využívá archivů, knihoven, sbírek muzeí a galerií jako informačních zdrojů pro pochopení minulosti; zdůvodní základní význam chráněných částí přírody, nemovitých i movitých kulturních památek
- ⌚ rozeznává současné a minulé a orientuje se v hlavních reáliích minulosti a současnosti naší vlasti s využitím regionálních specifik
- ⌚ srovnává a hodnotí na vybraných ukázkách způsob života a práce předků na našem území v minulosti a současnosti s využitím regionálních specifik

Učivo

- ⌚ orientace v čase a časový řád – určování času, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, režim dne, roční období
- ⌚ současnost a minulost v našem životě – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny
- ⌚ regionální památky – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- ⌚ báje, mýty, pověsti – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

VZDĚLÁVACÍ OBLAST: ČLOVĚK A PŘÍRODA

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru pro 6. - 9. ročník

Zeměpis (geografie)

Očekávané výstupy

Žák:

- ⌚ vymezí a lokalizuje místní oblast (region) podle bydliště nebo školy
- ⌚ hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu, možnosti dalšího rozvoje, přiměřeně analyzuje vazby místního regionu k vyšším územním celkům
- ⌚ hodnotí a porovnává na přiměřené úrovni polohu, přírodní poměry, přírodní zdroje, lidský a hospodářský potenciál České republiky v evropském a světovém kontextu
- ⌚ lokalizuje na mapách jednotlivé kraje České republiky a hlavní jádrové a periferní oblasti z hlediska osídlení a hospodářských aktivit
- ⌚ uvádí příklady účasti a působnosti České republiky ve světových mezinárodních a nadnárodních institucích, organizacích a integracích států

Učivo

- ⌚ **domov** – prostředí domova, orientace v místě bydliště
- ⌚ **škola** – prostředí školy, činnosti ve škole, okolí školy, bezpečná cesta do školy
- ⌚ **obec (město), místní krajina** – její části, poloha v krajině, minulost a současnost obce (města), význačné budovy, dopravní síť
- ⌚ **okolní krajina (místní oblast, region)** – zemský povrch a jeho tvary, vodstvo na pevnině, rozšíření půd, rostlinstva a živočichů, vliv krajiny na život lidí, působení lidí na krajinu a životní prostředí, orientační body a linie, světové strany

- ⌚ **regiony ČR** – Praha a vybrané oblasti ČR, surovinové zdroje, výroba, služby a obchod
- ⌚ **naše vlast** – domov, krajina, národ, základy státního zřízení a politického systému ČR, státní správa a samospráva, státní symboly
- ⌚ **Evropa a svět** – kontinenty, evropské státy, EU, cestování
- ⌚ **mapy obecně zeměpisné a tematické** – obsah, grafika, vysvětlivky

Město	Polička
Kraj	Pardubický
počet obyvatel	9128
Oficiální web	http://www.policka.org
Vodstvo, řeka	Synský rybník
Okres	Svitavy
Adresa městského úřadu	Palackého nám. 160 Polička - Město 57201 Polička
Slavné osobnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Bohuslav Martinů - hudební skladatel • Jiří Pacák - sochař • Tereza Nováková - spisovatelka • Miloslav Bureš - spisovatel • Josef František Doubek - podnikatel, purkmistr
Zajímavosti	Každoročně na podzim se v Poličce od roku 2001 koná mezinárodní soutěž ve sportovním rybolovu Poličský candát.
Památky	<ul style="list-style-type: none"> • Městské hradby • Kostel sv. Jakuba • Hřbitovní kostel sv. Michala • Morový sloup • Měšťanský pivovar Polička • Rodný dům těsnopisce Hynka Jakuba Hegera s pamětní deskou
Historie	Polička byla založena jako královské město českým králem Přemyslem Otakarem II. v roce 1265.

Originál textu

Polička je město, které se nachází v blízkosti zemské hranice Čech a Moravy v kotlině při Bílém potoce asi 17 km západně od Svitav. Historické jádro je městskou památkovou zónou. Polička byla založena jako královské město českým králem Přemyslem Otakarem II. v roce 1265. Lokaci provedl Konrád z Limberka, který sem přivedl osadníky ze severního Německa. Město prosperovalo díky cestě vedoucí ze středních Čech do moravských center a uděleným právům (mílovému, várečnému a hrdelnímu). Jeho původní zástavba byla až na kostel a 4 městské brány dřevěná. Krizovým byl pro Poličku rok 1421. V něm nejprve město otevřelo bránu Janu Žižkovi, ale posléze bylo vyplněno vojskem Zikmunda Lucemburského. V husitských válkách později patřila Polička do umírněného pražského městského svazu. Během vlády Jiřího z Poděbrad posílilo město svoji obranu barbakány pro ochranu 4 bran a dalším vodním příkopem. Do města po celé 16. století pronikala renesance, která se projevila např. na kostele sv. Michala. Jeho stavbu řídil od roku 1576 stavitel italského původu Ambrož Vlach. Vnější část kostela byl sice gotizující, ale vnitřek již plně renesanční. Zároveň s kostelem byla na hřbitově vystavěna též hranolová zvonice. Rozkvět města nastal v 18. století s jeho barokní přestavbou. Polička procházela ve druhé polovině 19. století především kulturním rozvojem. Fungovala zde slovanská veřejná čítárna, založeny byly zpěvácký spolek Kollár (1861) a spolek divadelních ochotníků Tyl (1869). Od roku 1870 zde působila tělocvičná jednota Sokol. Za první republiky se město dočkalo dalších škol a nové divadelní budovy (Tylův dům – 1929). Po mnichovské dohodě byla Polička 10. října 1938 neoprávněně na 6 týdnů zabrána Německem. Stalo se tak navzdory faktu, že se v ní pouze asi 2,5 % obyvatel hlásilo k německé národnosti. Druhá světová válka pro město skončila 9. května 1945 příchodem Rudé armády a 1. československého armádního sboru. V dalších letech se Polička rozrostla o panelová sídliště a rozvinul se zde průmysl. Mezi památky města patří například městské hradby, kostel sv. Jakuba, hřbitovní kostel sv. Michala, měšťanský pivovar Polička a Morový sloup.

Úprava textu:

Pro zájemce

Město Polička leží 17 km západně od Svitav. Město založil český král Přemysl Otakar II. v roce 1265, bylo celé ze dřeva. Jen kostel a 4 brány do města byly z kamene.

Město se rozvíjelo díky cestě ze středních Čech na Moravu a uděleným právům (mílovému, várečnému a hrdelnímu). Mílové právo udílel panovník, právo zaručovalo řemeslníkům na provozování živnosti bez konkurence prostor jedné míle (asi 1000 kroků) kolem města. Bez konkurence – příklad: Pouze jeden kovář byl v okruhu 1 míle od města. **Právo várečné** umožňovalo vařit pivo. **Hrdelní právo** označovalo pravomoc (právo a možnost) uložit a vykonat trest smrti.

Krizovým byl pro Poličku rok 1421 - město zničilo vojsko Zikmunda Lucemburského.

V 18. století se město zvětšilo a v druhé polovině 19. století měla Polička veřejnou čítárnu, zpěvácký spolek Kollár a spolek divadelních ochotníků Tyl. Roku 1870 zde vznikla tělocvičná jednota Sokol (členové Sokola se dobrovolně věnují sportu a cvičení).

Mezi památky města patří například městské hrady, kostel sv. Jakuba. Kostel vznikl asi v roce 1265 a několikrát přestavoval.

Ve věži kostela, která měří 63 metrů, se v roce 1890 narodil hudební skladatel Bohuslav Martinů. Jeho otec byl obuvník (švec). Bohuslav se narodil ve věžní místnosti chrámu (kostela) svatého Jakuba. Na konzervatoři studoval hru na housle, klavír a varhany. V letech 1920–23 působil jako houslista v České filharmonii.

Česká Filharmonie je symfonický český orchestr.

Památky města

Morový sloup na náměstí, je vysoký 22 metrů. Byl postaven jako poděkování za ochranění města před morem. (Mor je vážná infekční nemoc). Jiří Pacák vytesal sochy na Morovém sloupu.

V Píliče se narodily známé osobnosti:

- spisovatelka Tereza Nováková
- Josef František Doubek - český podnikatel se stal prvním zvoleným purkmistrem (starostou) města. Podporoval chudé lidi. Byl oblíbený pro pracovitost a poctivost.

Každoročně v Píliče probíhá soutěž v rybolovu. Soutěž se jmenuje Píličský candát. Candát je ryba. Rybolov je odchyt ryb z vody.

První zmínka o Jablonci pochází z roku 1356. Město bylo vypáleno během husitských válek a během vlády Jiřího z Poděbrad.

Od druhé poloviny 17 století nastává rozvoj sklářství a v 18 století rozvoj bižuterie.

Jablonec je město v Libereckém kraji, leží asi 9 kilometrů od Liberce. V roce 2011 zde žilo 45 tisíc obyvatel a má rozlohu 31,38 km.

Kromě bižuterie a sklářství je však v Jablonci **výrazně zastoupeno** také strojírenství (Strojírenství se zabývá výrobou a údržbou strojů a zařízení), dřevozpracující průmysl a výroba nábytku.

V Jablonci je také mincovna (**vysvětlení co to je**).

Památky

Bývalá fara. Historici ji považují za nejstarší budovu celého Jablonce nad Nisou. Na zahradě je umístěno sousoší Getsemanské zahrady (**vysvětlení co to je**)

Kostel svaté Anny je nejstarším dochovaným kostelem. Stojí na místě, kde byl původní dřevěný kostelík. Kostel je z roku 1685 – 1687. Věž přistavěli až roku 1706. Dnes je kostel využíváme **pro kulturní události**.

Petřín – vrch nad Jabloncem, kde stojí restaurace s rozhlednou. Z rozhledny je výhled na Jizerské hory

Římskokatolický kostel Nejsvětějšího srdce Ježíšova postavili v letech 1930 -1932 a je největším kostelem Libereckého kraje. Na hlavním oltáři je bronzová socha Krista v nadživotní velikosti.

Městské divadlo postavila firma Fellner a Helmer

Stará radnice byla postavena v letech 1867 – 1869. V radnici sídlila pošta a později i okresní úřad. Později (potom) do staré radnice přestěhovali Městskou knihovnu.

Nová radnice. Pětipatrová budova byla postavena podle plánů německého architekta Karla Wintera v letech 1931 – 1933. **Výstavba přinesla množství pracovních příležitostí v této těžké době.** V radnici bylo od začátku kino, kavárny a restaurace. Dnes je radnice sídlem městského (**lepší dnes na radnici sídlí městský úřad**) úřadu, informačních středisek a kina. V přízemí jsou obchody.

Synagoga

Osobnosti

Barbora Špotáková
olympijská vítězka v hodu
oštěpem

Nikola Sudová - akrobatická lyžařka (vysvětlit slovo)

Gabriela Soukalová - biatlonistka, juniorská mistryně
světa v biatlonové štafetě (co je biatlon)

Jaromír Drábek – český politik

Veronika Týblová - dětská herečka, hrála v seriálu Arabela Mařenku.

Jakub Čutťa – hokejista

Daniel Špaček - hokejista

Patrik Mařar - hokejista

TABULKA K MĚSTU BENÁTKY NAD JIZEROU

Město	Benátky nad Jizerou
Kraj	Středočeský
Počet obyvatel	7042
Oficiální web	http://www.benatky.cz
Vodstvo, řeka	Řeka Jizera
Okres	Mladá Boleslav
Adresa městského úřadu	Zámek 49 294 71 Benátky nad Jizerou
Historie	První zmínka 1259, ve 14. století – město vzniklo ze Starých Benátek
Slavné osobnosti	Tycho Brahe a Johanes Kepler pobývali na zámku Karel Novák – profesor
Památky	Zámek s muzeem hraček a expozicí Tycho de Brahe Obecní dům Kostel sv. Máří Magdaleny Vodárenská věž
Zajímavosti	Oblíbené místo filmařů (Petrolejové lampy, Rodáci)

Benátky nad Jizerou – původní originální text

Město Benátky nad Jizerou, které má 7 000 obyvatel, leží u rychlostní komunikace mezi Prahou a Mladou Boleslaví.

Vzniklo v místě prastarého osídlení při křižovatce obchodních stezek. Prvním centrem byl hrad Dražice (založen před rokem 1264), který dnes připomíná pouze zřícenina věže a zbytky zdí a leží asi 3 km severovýchodně od Benátek.

Středověké město Nové Benátky bylo založeno v letech 1343 až 1346. Zámecký kostel se zaniklým klášterem pochází z roku 1349. Nejstarší renesanční část zámku vznikla mezi lety

1527 a 1572 a je ozdobena psaníčkovými a velmi cennými figurálními sgrafity. Po několika dalších stavebních fázích byla výstavba zámku do dnešní podoby ukončena v polovině 18. století. Mezi nejznámější obyvatele zámku patřili - purkrabí z Donína, dánský hvězdář Tycho Brahe, generál jízdy z třicetileté války Jan z Werthu, hrabě Ignác z Klenové, pražský arcibiskup Petr Příchovský z Příchovic a rodina hraběte Thun-Hohensteina a skladatel Bedřich Smetana. Pobyt těchto osobností i dalších významných rodáků společně s dalšími informacemi o městě a regionu jsou připomenuty v expozicích muzea ve druhém patře zámku. Zachovalý půdorys a dispozice středověkých Nových Benátek společně s areálem zámku

s parkem, vinicí a dalšími památkami včetně sochařské výzdoby byly důvodem k vyhlášení městské památkové zóny.

Nejbližší okolí města je vhodné k vycházkám v lesích, v nivě Jizery nebo k projížďkám na kole, loďkou či na koni, kdy můžete navštívit některá rekreačně a turisticky atraktivní místa. Zajímavostí je určitě golfový areál Resort Paradise.

Benátky nad Jizerou jsou oblíbeným místem filmařů. Hlavním centrem filmařů je převážně místní část Nové Benátky, a to s dominantou Husova náměstí. Filmy a seriály - *Výprávěj*, *Rodáci*, *Rodinná pouta*, *Český Robinson*, *Prima sezóna*, *Petrolejové lampy*, *Dobří holubi se vracejí* atd.

Pověsti

Arcibiskup Antonín Petr Příchovský si oblíbil zvonek v Benátkách nad Jizerou, odkoupil jej a přenesl do Arcibiskupského paláce v Praze na Hradčanech. Zvonku se ale stýskalo po jeho původním místě a ulétl zpět. Teprve když arcibiskup umíral, zvonek se vrátil do paláce, aby mu zazvonil umíráčkem. Od té doby už zůstal zavěšený v průjezdě, aby ohlašoval příjezd a odjezd arcibiskupa.

Benátky nad Jizerou - upravený text

Benátky Nad Jizerou byly založeny v letech 1343-1346. Město leží v okrese Mladá Boleslav. Žije v něm 7042 obyvatel. Centrum města tvoří zámek

V prostorách zámku je muzeum hraček. První písemná zmínka o městě je v roce 1259.

V roce 1599 se na zámek přestěhoval hvězdář **Tycho de Brahe**.

V roce 1600 přijel na zámek **Johannes Kepler**

Ve městě je golfový areál Resort Paradise.

V Benátkách se natáčelo hodně filmů a seriálů:
Rodinná pouta, Vyprávěj, Petrolejové lampy.

Základní školu v Benátkách navštěvovali **reprezentanti na ploché dráze Miloslav, Václav a Jan Vernerovi**. Rodákem z Benátek je i **volejbalista 80. let Zdeněk Kaláb**.

PRACOVNÍ LIST MĚSTA POLIČKA

Příloha 7

POLIČKA

Doplň větu v textu: Město leží v Pardubickém _____.

Žije v něm _____ obyvatel.

Polička byla
královské město.

Dodnes vidíme zbytky opevnění. Opevnění jsou hradby.

Podívej se na městské znaky a označ (zakroužkuj) správný.

Vybarvi správně znak města Polička.

V Poličce se narodil skladatel hudby
(hudební skladatel) Bohuslav Martinů.

Opiš název města Polička: _____

Vybarvi název města:

BENÁTKY NAD JIZEROU

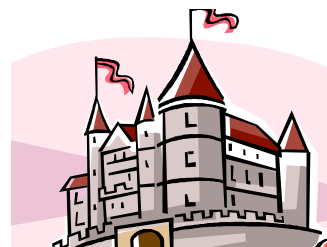
Opiš název města: _____

JIZERA JE ŘEKA.

Nakresli modrou barvou, kde teče řeka Jizera.

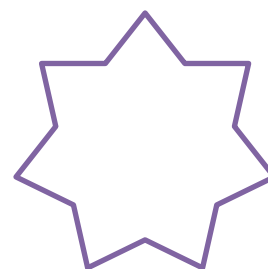
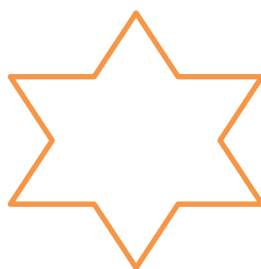
V Benátkách stojí zámek.

V Benátkách žil hvězdář Tycho de Brahe - zkoumal hvězdy. Díval se na hvězdy a psal o nich knihy.

Vybarvi si svou hvězdičku a pojmenuj ji:

JABLONEC NAD NISOU

Nakresli modrou barvou, kde teče řeka Nisa. Nisa je řeka v Libereckém kraji.

Jablonec je město v Libereckém kraji.

Vyrábí se tady sklo a bižuterie
(skleněné korálky, náramky, náušnice)

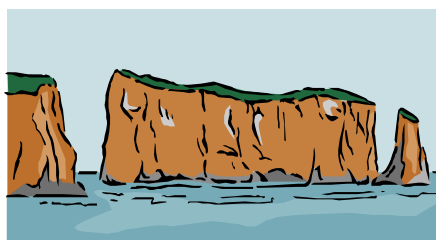
Výroba – ražba kovových mincí.

Nakresli, jaké mince máš v peněžence.

V okolí Jablonce jsou krásné pískovcové skály, kolem kterých teče řeka Jizera.

Počet obyvatel je _____.

Jablonec je město v _____ kraji.

Vyrábí tam skleněné _____.

Razí se kovové _____.

V okolí Jablonce jsou krásné _____.

ZOPAKUJ SI, VYBER SPRÁVNOU ODPOVĚĎ:

1. Který znak patří k městu Polička?

2. Bohuslav Martinů byl

- a) zpěvák
- b) hvězdář
- c) hudební skladatel

3. Tycho de Brahe byl

- a) hvězdář
- b) muzikant
- c) novinář

4. Opevnění je

- a) hradby
- b) zámek
- c) most

5. Bižuterie (skleněné korálky, náramky a náušnice) se vyrábí

- a) V Poličce
- b) V Jablonci Nad Nisou
- c) V Liberci

6. Tento znak patří městu

- a) Pardubice
- b) Hradec Králové
- c) Jablonci Nad Nisou

7. Ve kterém kraji leží město Jablonec Nad Nisou

- a) Královehradeckém
- b) Olomouckém
- c) Libereckém

Hodnocení – počet správných odpovědí: _____

Prezentace města Kroměříž

KROMĚŘIŽ

Hanácké Athény
Athény je město v Řecku – mají krásnou architekturu (stavby)

Město Kroměříž

- Oblast ČR: Morava
- Kraj: Zlín
- Okres: Kroměříž
- Počet obyvatel: 29 076
- Info: Pod obrázky najdete hypertextový odkaz na webové stránky
- Web města: <http://www.mesto-kromeriz.cz>

Geografie

- Střední Morava – Haná
- Řeka Morava
- Přírodní park Záhlinické rybníky
- Hornomoravský úval

Historické památky

- Květná zahrada
- Podzámecká zahrada
- Arcibiskupský zámek
- Biskupská mincovna

biskup Karel II. z Lichtensteinu-Castelcorna

1664-1695
druhý zakladatel města, které po třicetileté válce vybudoval z trosk. Obnovil zámek a založil květnou zahradu

Průmysl

- Automobilový
firma: Magneton vyrábí automobilové součástky.
- Strojírenský
- Potravinářský

Osobnosti

☉ Stanislav Hložek,
popový zpěvák

☉ Miloš Macourek
básník, scénárista

☉ Max Švabinský
malíř, grafik, profesor a
rektor pražské Akademie
výtvarných umění

1873 - 1962

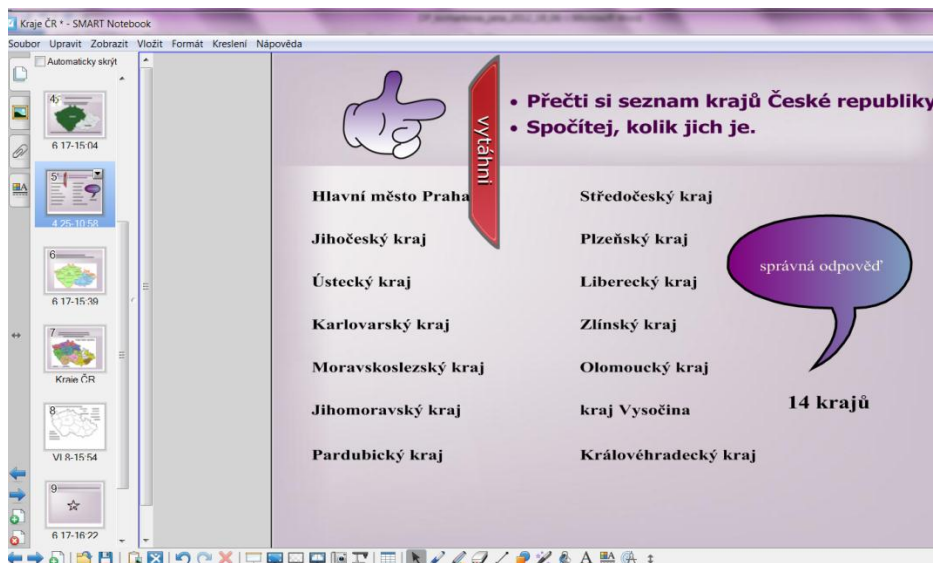
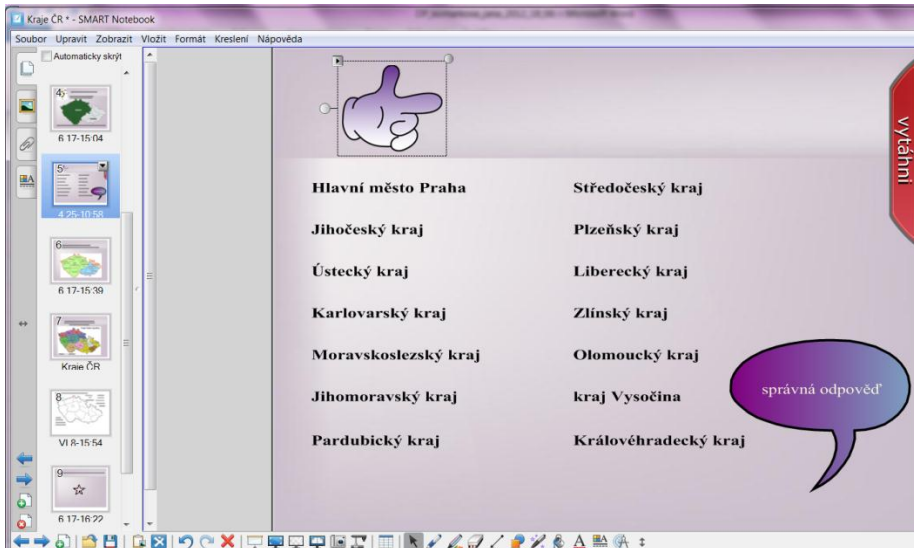
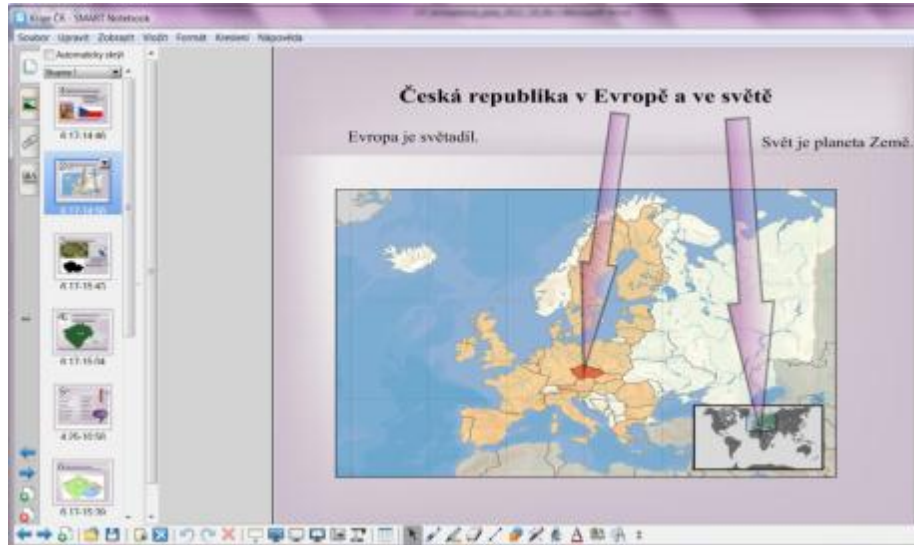
Vitráž – okno z barevných
kousků skla

Akce: Hudební léto

festivally a koncerty

Smart notebook prezentace - ukázka

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Komárková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Doc. PhDr. Eva Souralová, PhD.
Rok obhajoby:	2012

Název práce:	Didaktický materiál k souboru znaků českého znakového jazyka pro významná města a obce
Název v angličtině:	The didactic materials for the sign set of the Czech Sign Language for important towns and cities
Anotace práce:	Diplomová práce řeší problematiku úpravy textu a specifikuje proces vytváření didaktických materiálů zeměpisu České republiky pro neslyšící žáky základní školy.
Klíčová slova:	Sluchové postižení, neslyšící, vzdělávání neslyšících, bilingvální systém vzdělávání, český znakový jazyk, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, úprava textu pro neslyšící, český jazyk, zeměpis, Česká republika, region
Annotation:	The master's thesis deals with the issues of text editing and specifies the creation process of regional geography didactical materials for the deaf pupils in primary schools of the Czech republic.
Key words:	Hearing impairment, the deaf, the education of the deaf, a bilingual system of education, the Czech Sign Language, educational framework for primary education, text editing for the deaf, the Czech Language, geography, the Czech Republic, region
Přílohy vázané v práci	Příloha 1: Seznam 200 významných obcí a měst ČR Příloha 2: Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru pro 1. stupeň Prvouka, Vlastivěda

	<p>Příloha 3: Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru pro 6. - 9. ročník Zeměpis (geografie)</p> <p>Příloha 4: Tabulka k městu Polička</p> <p>Příloha 5: Text k tabulce města Polička s připomínkami neslyšícího pedagoga</p> <p>Příloha 6: Tabulka k městu Benátky nad Jizerou</p> <p>Příloha 7: Pracovní list města Polička</p> <p>Příloha 8: Pracovní list města Benátky nad Jizerou</p> <p>Příloha 9: Pracovní list města Jablonec nad Nisou</p> <p>Příloha 10: Kvíz</p> <p>Příloha 11: Prezentace města Kroměříž</p> <p>Příloha 12: Smart notebook prezentace – ukázka</p> <p>Příloha 13: DVD s didaktickým materiálem</p>
Rozsah práce:	73 stran
Jazyk práce:	český